

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ
КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

“ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ МІСЦЕВОГО
РІВНЯ ЯК ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ”

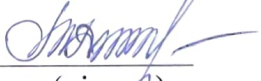
*До захисту
мак*

Студента 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування» освітньо-
професійної програми «Парламентаризм та
парламентська діяльність»
Дегтяренко Максима Євгеновича

Науковий керівник
доктор юридичних наук
Максіменцева Надія Олександрівна

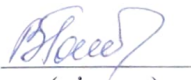
Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студент

(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
парламентаризму від « 04 » *грудня* 2023 р., протокол № 11

Завідувач кафедри парламентаризму,
доктор політичних наук, професор
Гошовська Валентина Андріївна

(підпис)

АНОТАЦІЯ

Дегтяренко М.Є. Особливості представницьких органів влади місцевого рівня як інститут парламентаризму. – кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Робота присвячена теоретичним та історичним аспектам парламентаризму та місцевого самоврядування, еволюції представницьких органів влади, а також сутності парламентаризму. Робота також аналізує роль громад у процесі відновлення після війни, зокрема, у контексті децентралізації та необхідності створення відчуття причетності до результатів цього процесу, досліджує методологію планування майбутнього відновлення, яку розробила влада спільно з міжнародними партнерами. Крім того розглядається організаційно-функціональний зміст представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму. Досліджується позитивний зарубіжний досвід у здійсненні заходів щодо удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня.

Ключові слова: парламентаризм, представницькі органи влади, місцеве самоврядування, місцевий рівень, демократія, війна, відновлення, реформування

ANNOTATION

Degtyarenko M. Features of representative bodies of local government as an institution of parliamentarism. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 “Public Management and Administration”, specialty: 281 “Public Management and Administration”. – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

The work is devoted to the theoretical and historical aspects of parliamentarism and local self-government, the evolution of representative bodies of power, as well as the essence of parliamentarism. It also analyzes the role of communities in the post-war recovery process, in particular in the context of decentralization and the need to create a sense of ownership of the results of this process, and explores the methodology for planning future recovery developed by the authorities in cooperation with international partners. In addition, the author examines the organizational and functional content of representative bodies of local authorities as an institution of parliamentarism. Positive foreign experience in implementing measures to improve representative bodies of local government is studied.

Keywords: parliamentarism, representative bodies of power, local self-government, local level, democracy, war, recovery, reforming

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. М.Є. Дегтяренко “Антикризовий менеджмент як інструмент зміцнення національної єдності України”// Вітчизняний парламентаризм: виклики в сучасному геополітичному вимірі: матеріали щорічного всеукраїнського круглого столу до Дня гідності та свободи України (Київ, 21 листопада 2023 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2023.

2. М.Є. Дегтяренко “Розвиток парламентаризму в місцевих органах влади: досвід та перспективи” // Вітчизняний парламентаризм: виклики в сучасному геополітичному вимірі: матеріали щорічного всеукраїнського круглого столу до Дня гідності та свободи України (Київ, 21 листопада 2023 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2023.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ТА МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ, ЕВОЛЮЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ	
1.1. Поняття та сутність парламентаризму.....	10
1.2. Особливості місцевої влади та її роль в системі влади.....	15
1.3. Розвиток представницьких органів влади в історичному контексті.....	17
1.4. Поняття та зміст представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму.....	19
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ЗМІСТ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ МІСЦЕВОГО РІВНЯ ЯК ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ	
2.1. Особливості формування представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму.....	25
2.2. Організаційний зміст представницьких органів влади місцевого рівня	31
2.3. Функціональна роль місцевих представницьких органів у забезпеченні громадянської участі та демократії на місцевому рівні.....	44
РОЗДІЛ 3. ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ МІСЦЕВОГО РІВНЯ ЯК ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ	
3.1. Зарубіжний досвід у здійсненні заходів щодо удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня	55
3.2. Виклики та перспективи розвитку представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму у період воєнної відбудови.....	69
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. Тема має велике значення через роль інституту парламентаризму в формуванні держави та розвитку представницьких органів влади місцевого рівня та місцевого управління в Україні. Закріплення інституту місцевого самоврядування у Конституції є важливим кроком у політичній системі. Проте розвиток цього інституту відбувався не послідовно, що призвело до концептуальної неузгодженості та різних поглядів на його засади. Ця система місцевого самоврядування, як виявилось, обмежує реалізацію принципів демократії, що використовуються в Західній Європі, зокрема принципи субсидіарності та самостійності у прийнятті рішень.

У сучасних трансформаціях, що включають інтеграцію, децентралізацію та розвиток локальних традицій, відбувається реформування системи місцевого самоврядування. Україна розпочала системну політичну реформу, спрямовану на створення оптимальної моделі для розвитку і удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня та місцевого самоврядування.

Особливу вагу набувають питання, які стосуються визначення оптимальної моделі у контексті історичних традицій, політичної культури, менталітету та матеріально-фінансової спроможності територіальних громад. Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю пристосування політичних інститутів, зокрема місцевого самоврядування, до становлення української держави та демократизації суспільства.

Отже, потрібно гармонізувати інтереси держави, регіону, територіальної громади та особи для побудови нової моделі організації влади. Необхідно збалансувати інтереси особистості та потреби держави і представницьких органів влади місцевого рівня у взаємовідносинах, які мають сприяти задоволенню потреб людини та ефективному функціонуванню держави.

Гострі дискусії щодо концептуальних та практичних аспектів публічної влади, зокрема муніципальної, свідчать про актуальність цих питань у період суспільних трансформацій.

В період післявоєнної відбудови та побудови суспільства з європейськими цінностями тема розвитку представницьких органів влади місцевого рівня та організації місцевого самоврядування є однією з найболючіших та найактуальніших. Саме тому українські провідні вчені, які досліджують особливості представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму, аналізують проблемні аспекти цієї проблеми, пропонують методи та шляхи вдосконалення та активно залучаються до громадського обговорення.

Проблемою представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму займаються видатні провідні науковці України, зокрема В. А. Гошовська, Л. І. Даниленко, І.Д. Дудко, І.В. Луценко, В. О. Ключевський, Н. О. Максименцева, О.В. Гарань, І. Б. Коліушко, Л.П. Макаренко та інші.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи - з'ясувати особливості закономірності та реалізації представницьких органів влади місцевого рівня в системі інституту парламентаризму в Україні.

Завдання кваліфікаційної магістерської роботи. Для досягнення поставленої мети потребують вирішення такі завдання:

1. Розглянути поняття, зміст та сутність парламентаризму в Україні.
2. Визначити роль місцевої влади в загальній владній системі України.
3. Дослідити представницькі органи влади місцевого рівня як важливі елементи системи парламентаризму.
4. Проаналізувати концептуально-доктринальні та конституційно-правові аспекти становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні.
5. Опрацювати систему представницьких органів влади місцевого рівня в Україні.
6. Дослідити компетенції представницьких органів влади місцевого рівня.

7. Окреслити проблеми реформування місцевого самоврядування в контексті здійснення публічно-самоврядної (муніципальної) влади в Україні.
8. Окреслити виклики та визначити перспективи розвитку представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму в повоєнний період.
9. Надати пропозиції щодо шляхів вдосконалення представницьких органів влади місцевого рівня на прикладі зарубіжного законодавства.

Об'єкт кваліфікаційної магістерської роботи – суспільно-правові відносини, які виникають в процесі здійснення місцевого самоврядування органами влади місцевого рівня як елемента системи інституту парламентаризму.

Предмет кваліфікаційної магістерської роботи – особливості представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму.

Методи дослідження. Застосування методів *аналітики, аналізу та синтезу* уможливило визначення змісту понять “парламентаризм”, “місцеві представницькі органи”, “місцеве самоврядування”. *Порівняльний аналіз* використовується з метою зібрання та аналізу інформації про різні країни та їх досвід у здійсненні заходів щодо удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня. *Описовий метод* використовується для детального описування конкретних положень та заходів, що передбачені відповідними законодавчими та нормативно-правовими актами, наприклад, опис процедури створення та роботи військових адміністрацій. Дослідження ґрунтується на різноманітних філософських підходах та наукових методах, що використовуються для розв’язання поставлених завдань та досягнення достовірних наукових результатів. Використані також методи, такі як діалектичний, системно-функціональний, порівняльний та герменевтичний, спрямовані на вичерпне освітлення та розуміння предмета дослідження, що є основою для написання магістерської роботи.

Наукова новизна одержаних результатів:

- уточнено як ідеї та практики парламентської системи впливають на місцеві рівні управління;

- визначено сучасні тенденції у розвитку представницьких органів влади на місцевому рівні та їхні зміни з плином часу;
- окреслено зміст представницьких органів влади місцевого рівня та їх зміни у зв'язку із повномасштабним вторгненням;
- визначена роль громадянської участі та демократії в системі роботи представницьких органів влади місцевого рівня
- дістала подальшого розвитку оцінка переваг та недоліків розвитку представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму в повоєнний період;
- запропоновано шляхи вдосконалення роботи представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму на прикладі зарубіжних країн.

Практичне значення одержаних результатів. Робота містить конкретні пропозиції та рекомендації, які можуть послужити основою для політичних реформ, спрямованих на поліпшення роботи представницьких органів влади на місцевому рівні. Дослідження вказує на нові стратегії для збалансованої участі громади у владних процесах, покращуючи їхню роль у вирішенні місцевих проблем на прикладі зарубіжних країн. Рекомендації щодо удосконалення механізмів управління на місцевому рівні, забезпечуючи більш ефективну та прозору систему управління громадськими справами. Дослідження може бути корисним для ухвалення рішень стосовно реформування законодавства, спрямованих на покращення функціонування органів місцевого самоврядування. Робота може бути використана у якості підготовчого матеріалу для лекційних та семінарських занять дисциплін зі спеціальності 281 “Публічне управління та адміністрування”.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження були апробовані на конференціях та круглих столах, за результатами яких було опубліковано тези:

1. М.Є. Дегтяренко “Антикризовий менеджмент як інструмент зміцнення національної єдності України”// Вітчизняний парламентаризм: виклики в

сучасному геополітичному вимірі: матеріали щорічного всеукраїнського круглого столу до Дня гідності та свободи України (Київ, 21 листопада 2023 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2023.

2. М.Є. Дегтяренко “Розвиток парламентаризму в місцевих органах влади: досвід та перспективи” // Вітчизняний парламентаризм: виклики в сучасному геополітичному вимірі: матеріали щорічного всеукраїнського круглого столу до Дня гідності та свободи України (Київ, 21 листопада 2023 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2023.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять 9 підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг диплому становить 99 сторінок. Список використаних джерел налічує 77 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ТА МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ, ЕВОЛЮЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

1.1. Поняття та сутність парламентаризму

Парламентаризм - це інститут, який забезпечує контроль громадян над державною владою через представницькі органи, такими є парламенти. Парламенти визначаються як делегативні органи, що представляють інтереси громадян та здійснюють контроль над виконавчою владою.

Сутність парламентаризму полягає в тому, що він забезпечує баланс між виконавчою та законодавчою владою, відповідає за забезпечення прав та свобод громадян, а також забезпечує умови для розвитку демократії та громадянської участі в державному житті.

Парламентаризм може бути поділений на законодавчий (представницький) та виконавчий елементи. Законодавчий елемент включає у себе законодавчі органи, такі як парламенти, що виробляють закони та контролюють виконавчу владу. Виконавчий елемент включає у себе виконавчу владу, яка здійснює закони, що затверджені парламентом.

Парламентаризм може бути порівняний з інститутами, такими як президентська влада, прем'єрство та судова влада, оскільки всі вони грають свою роль у державному житті. Однак, парламентаризм відрізняється від цих інститутів своєю особливістю - представницькою владою, яка надається громадянам для контролю над державною владою.

Поняття парламентаризму було вперше сформульовано в Англії в XVII столітті. У той час парламент став обмеженням абсолютної монархії та отримав право приймати закони, а також контролювати діяльність уряду.

Макс Вебер визначав парламентаризм як систему влади, у якій "парламент ухвалює закони та контролює дії уряду". Говард Вінстон вважав парламентаризм "системою уряду, де законодавчий орган (парламент) має перевагу над виконавчим (урядом)". Бернард Крісон визначав парламентаризм як "систему управління, де влада спирається на довіру парламентської більшості". Генрі Мейн вказував на парламентаризм як "систему, в якій парламент володіє фактичною владою".

У сучасному світі парламентаризм є однією з найпоширеніших політичних систем у світі. Він існує в більшості європейських країн, а також в багатьох країнах Азії, Африки та Латинської Америки, тому з сучасної точки зору, парламентаризм – це система управління, у якій парламент грає ключову роль у прийнятті рішень та контролі над владою. Основними складовими цієї системи є парламент, який представляє волю громадян, та влада, яка підлягає контролю і співпраці з цим органом.

В.А. Гошовська у монографії "Глобалізаційні виклики урядування майбутнього" зазначає, що поняття "парламент" та "парламентаризм" не є тотожними, але вони є важливими складовими системи представницького демократичного управління [9; с. 15]. У підручнику "Парламентаризм" авторів І.В. Луценка та В.В. Шевченка подано основні концепції та теорії парламентаризму як основи демократичного розвитку держави в історичній і міжнародній практиці [76; с. 47]. М. В. Баглай пише: "Парламентаризм - це політична система, в якій верховна влада належить парламенту, який є законодавчим органом держави. Парламент складається з депутатів, які обираються народом. Парламент має право приймати закони, контролювати діяльність уряду та формувати уряд". В. О. Ключевський говорить, що парламентаризм - це система управління державою, в основі якої лежить принцип народного представництва. За А. В. Мишиним парламентаризм - це форма правління, в основі якої лежить принцип народного представництва, а влада здійснюється парламентом, який обирається народом і має право приймати закони, контролювати діяльність уряду та формувати уряд. Б. А. Райзман стверджує, що парламентаризм - це політичний режим, в основі якого лежить принцип народного представництва, а влада здійснюється парламентом, який обирається народом і має право приймати закони, контролювати діяльність уряду та формувати уряд. С. А. Авакьян: "Парламентаризм - це політична система, в основі якої лежить принцип народного представництва, а влада здійснюється

парламентом, який обирається народом і має право приймати закони, контролювати діяльність уряду та формувати уряд".

Ці визначення містять спільні риси, а саме:

- Парламентаризм - це політична система.
- Верховна влада в парламентарній системі належить парламенту.
- Парламент складається з депутатів, які обираються народом.
- Парламент має право приймати закони, контролювати діяльність уряду та формувати уряд.

Разом з тим, між цими визначеннями є і деякі відмінності. Наприклад, М. В. Баглай наголошує на тому, що парламент є законодавчим органом держави, а В. О. Ключевський вважає, що парламентаризм - це форма правління. А. В. Мишин, Б. А. Райзман і С. А. Авакьян підкреслюють, що в парламентарній системі влада здійснюється парламентом, який обирається народом.

Узагальнюючи, можна сказати, що парламентаризм - це політична система, в основі якої лежить принцип народного представництва, а влада здійснюється парламентом, який обирається народом і має право приймати закони, контролювати діяльність уряду та формувати уряд.

Парламент може бути однокамерним або двокамерним і складається з обранців, які відображають інтереси різних соціальних, політичних та географічних груп населення. Він виконує функції законодавчої влади, ухвалює закони, контролює бюджет, визначає загальні стратегії держави та здійснює нагляд за виконанням законів і рішень уряду.

Сутність парламентаризму полягає в розподілі влади між законодавчою і виконавчою гілками влади, а також у підконтрольності виконавчої влади парламенту. Ця система передбачає взаємодію між урядом та парламентом, де уряд формується з представників більшості в парламенті або з урахуванням його думки.

Головна перевага парламентаризму полягає у забезпеченні контролю за владою та представленні інтересів різних груп суспільства через обрання

народних представників. Однак ця система може бути складною у вирішенні великих проблем, оскільки може залежати від політичних коаліцій та умов для утворення уряду.

Вивчення поняття та сутності парламентаризму є важливим для розуміння функціонування представницьких органів влади місцевого рівня та їх ролі в демократичному процесі.

Отже, парламентаризм - це політична система, у якій верховна влада належить парламенту, який є законодавчим органом держави. Парламент складається з депутатів, які обираються народом. Парламент має право приймати закони, контролювати діяльність уряду та формувати уряд.

Сутність парламентаризму полягає в тому, що він забезпечує:

- Верховенство закону. Закони приймаються парламентом, який є представником народу. Це означає, що закони відповідають інтересам народу та не можуть бути змінені або скасовані однією людиною або групою осіб.
- Контроль за діяльністю уряду. Парламент має право контролювати діяльність уряду, зокрема, за допомогою заслуховування звітів уряду, ухвалення вотуму недовіри уряду та проведення парламентських слухань.
- Представництво інтересів народу. Парламент є представником народу. Це означає, що депутати парламенту повинні відстоювати інтереси народу та приймати рішення, які відповідають інтересам більшості населення.

Основними принципами парламентаризму є:

- Виборність. Депутати парламенту обираються народом. Це означає, що парламент є демократичним органом влади.
- Відповідальність перед виборцями. Депутати парламенту відповідають перед виборцями. Це означає, що депутати повинні відстоювати інтереси виборців і виконувати їхні очікування.

- Парламентарна відповідальність. Уряд несе відповідальність перед парламентом. Це означає, що уряд може бути відсторонений від влади, якщо він втрачає підтримку парламенту.
- Контроль за діяльністю уряду. Парламент має право контролювати діяльність уряду. Це означає, що парламент може вимагати від уряду звітів, проводити парламентські слухання та ухвалювати вотум недовіри уряду.

Таким чином, парламентаризм є важливим елементом демократії. Він забезпечує верховенство закону, контроль за діяльністю уряду та представництво інтересів народу.

1.2. Особливості місцевої влади та її роль в системі влади

Місцева влада визначається як органи самоврядування, які відповідають за управління на території місцевості та представляють інтереси місцевого населення. Основними особливостями місцевої влади є її призначення, функції та роль у системі влади.

Місцеві органи влади виконують важливі функції, такі як забезпечення розвитку інфраструктури, організація комунальних послуг, управління місцевим бюджетом та розвиток соціальних програм. Вони також відіграють ключову роль у прийнятті рішень, які впливають на життя мешканців території, враховуючи їхні потреби та особливості [34; с. 80].

Роль місцевої влади в системі влади полягає у забезпеченні демократичного участі мешканців у процесі управління та прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя. Це сприяє більшому відчуттю громадянської відповідальності та активності на місцевому рівні, а також забезпечує більшу легітимність та локальну відповідність управлінських рішень.

Одним із важливих аспектів місцевої влади є її самостійність в рамках законодавства та владних повноважень. Це дає можливість реагувати на конкретні проблеми та потреби місцевих громад, адаптуючи політику до конкретних умов та вимог. Таким чином, місцева влада відіграє важливу роль у

системі влади, забезпечуючи представництво та участь мешканців у процесах управління та формування рішень, що впливають на їхнє життя.

Місцева влада відіграє важливу роль у системі влади, забезпечуючи представництво та участь громадян у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя та спільнот. Особливості місцевої влади включають:

- Автономія та децентралізація. Місцеві органи влади мають певну автономію у вирішенні питань, що стосуються їхньої території, зокрема у сферах освіти, охорони здоров'я, благоустрою тощо.
- Представництво громадян. Місцеві ради та органи влади є механізмами представництва інтересів громадян на місцевому рівні, де вони можуть впливати на рішення, що стосуються їхнього життя.
- Фінансова самодостатність. Місцеві органи влади мають певну фінансову самодостатність для забезпечення розвитку своєї території та вирішення місцевих проблем.
- Співпраця з центральною владою. Місцева влада співпрацює з центральною владою для забезпечення реалізації загальнодержавних стратегій та програм.

Місцева влада є важливим елементом системи парламентаризму, оскільки забезпечує представництво та участь громадян у владних процесах на місцевому рівні, що є важливою складовою демократичного управління. це система органів і посадових осіб, які здійснюють управління на території певної адміністративно-територіальної одиниці. Також місцева влада є невід'ємною частиною системи державної влади, але має свої особливості, які визначають її роль і місце в цій системі.

Місцева влада є представницькою владою. Місцеві органи влади обираються населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Це означає, що місцева влада є демократичним органом влади, який представляє інтереси населення. Вона має обмежені повноваження, які визначаються законом. Це означає, що місцева влада не може самостійно приймати рішення з питань, які

виходять за рамки її повноважень. Діяльність місцевої влади контролюється органами державної влади. Це означає, що місцева влада не може діяти всупереч законам і підзаконним актам.

Місцева влада відіграє важливу роль в системі влади. Вона є:

- Складовою частиною державної влади. Вона здійснює управління на території певної адміністративно-територіальної одиниці відповідно до Конституції України та законів України.
- Демократичним органом влади, який представляє інтереси населення. Вона забезпечує участь громадян у місцевому самоврядуванні.
- Важливим фактором соціально-економічного розвитку територіальної громади. Здійснює управління майном територіальної громади, забезпечує реалізацію місцевих програм соціально-економічного розвитку.

У сучасній Україні місцева влада є важливою складовою системи влади. Вона відіграє важливу роль у забезпеченні демократії, соціально-економічного розвитку та місцевого самоврядування.

1.3. Розвиток представницьких органів влади в історичному контексті

Розвиток представницьких органів влади має глибокі корені в історії політичних систем. У ході століть формувалися та еволюціонували системи представницького уряду, що відображало зміни в політичних поглядах, соціальних уявленнях та потребах суспільства. Представницькі органи влади виникли в середньовічній Європі як результат розвитку феодального суспільства. У той час феодальна верхівка, яка мала монополію на владу, була змушена делегувати частину своїх повноважень представникам різних соціальних груп, щоб забезпечити їхню підтримку.

Першими представницькими органами влади були віче в Київській Русі, кортеси в Іспанії, парламент у Англії та ландтаг у Німеччині [39; с. 247]. Ці органи влади обиралися представниками різних соціальних груп і мали право приймати рішення з питань місцевого значення.

Середньовіччя й ранній Новий час свідчать про перші кроки до формування представницьких органів влади. Наприклад, в Англії виникла система парламенту, де король скликав радників для обговорення податків та інших питань, що стали першими кроками у напрямку представницької системи урядування. З поширенням ідей революції та просвітництва в Європі XVIII століття почали формуватися нові ідеї про роль громадян у владі. Французька Революція була відображенням цього періоду, коли було встановлено принципи народовладдя та створено представницькі органи, де громадяни мали можливість впливати на політичні рішення через своїх обраних представників. У ході становлення абсолютизму в Європі представницькі органи влади були обмежені у своїх повноваженнях або взагалі скасовані. Однак у ході буржуазних революцій XVIII-XIX століть вони були відновлені і отримали нові повноваження.

У XIX-XX століттях бачимо подальший розвиток представницьких органів влади. Цей період відзначився поширенням демократичних ідей та розвитком парламентських систем у різних країнах світу. Формування політичних партій, виборчі кампанії та встановлення законів, що регулюють виборчий процес, стали важливими етапами у становленні представницьких органів влади.

У сучасній Україні представницькі органи влади місцевого рівня виникли в ході революції 1917 року [39; с. 232]. У 1918 році було створено Центральну Раду, яка стала першим представницьким органом влади на загальноукраїнському рівні. У 1919 році були створені місцеві ради, які стали органами місцевого самоврядування.

У період радянської влади представницькі органи влади місцевого рівня були підпорядковані органам державної влади. Вони не мали реального впливу на місцеве самоврядування.

Після здобуття Україною незалежності в 1991 році було відновлено місцеве самоврядування. Представницькі органи влади місцевого рівня стали органами місцевого самоврядування, які обираються населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Розвиток представницьких органів влади в Україні можна розділити на такі етапи:

- Етап зародження (X-XV століття). У цей період виникли перші представницькі органи влади в Київській Русі.
- Етап обмеження (XVI-XVIII століття). У цей період представницькі органи влади були обмежені у своїх повноваженнях або взагалі скасовані.
- Етап відновлення (XIX-XX століття). У цей період представницькі органи влади були відновлені і отримали нові повноваження.
- Етап розвитку (XXI століття). У цей період представницькі органи влади місцевого рівня стали органами місцевого самоврядування, які обираються населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Сучасний етап розвитку представницьких органів влади характеризується використанням новітніх технологій для забезпечення участі громадян у прийнятті рішень, більш широким спектром прав і можливостей для громадськості та розмаїттям форм представництва.

Загальний історичний контекст розвитку представницьких органів влади свідчить про поступове становлення та розвиток системи представництва, що відображає вимоги суспільства, що змінюються, та його прагнення до більш демократичних та представницьких форм управління.

1.4. Поняття та зміст представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму

Представницькі органи влади місцевого рівня - це органи місцевого самоврядування, які обираються населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці і мають право приймати рішення з питань місцевого значення.

Звернемося до визначення поняття у вчених. Карл Фрідріх розглядав представницькі органи влади місцевого рівня як інститут, що забезпечує більш

ефективну роботу парламентарної системи на рівні місцевого самоврядування. Річард Росс розглядав ці органи як ключовий елемент парламентаризму, який дозволяє забезпечити представництво і участь громадян на місцевому рівні та сприяє розвитку демократії. Моріс Дюверге підкреслював важливість представницьких органів як основи парламентаризму, що дозволяє здійснювати контроль та репрезентацію інтересів населення на рівні місцевості.

М. В. Баглай визначив, що "представницькі органи місцевого самоврядування - це органи місцевого самоврядування, які обираються населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці і мають право приймати рішення з питань місцевого значення. Вони є інститутом парламентаризму, оскільки здійснюють свою діяльність на основі принципів парламентаризму". В. О. Ключевський: "Представницькі органи місцевого самоврядування - це органи, які представляють інтереси територіальної громади і здійснюють управління на місцевому рівні. Вони є інститутом парламентаризму, оскільки здійснюють свою діяльність на основі принципу народного представництва". А. В. Мишин: "Представницькі органи місцевого самоврядування - це органи, які обираються населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці і мають право приймати рішення з питань місцевого значення. Вони є інститутом парламентаризму, оскільки здійснюють свою діяльність на основі принципів виборності, відповідальності перед виборцями, парламентської відповідальності та контролю за діяльністю виконавчих органів місцевого самоврядування". Б. А. Райзман: "Представницькі органи місцевого самоврядування - це органи, які обираються населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці і мають право приймати рішення з питань місцевого значення. Вони є інститутом парламентаризму, оскільки здійснюють свою діяльність на основі принципів народного представництва, демократії, ефективності та законності". С. А. Авак'ян: "Представницькі органи місцевого самоврядування - це органи, які обираються населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці і мають право

приймати рішення з питань місцевого значення. Вони є інститутом парламентаризму, оскільки здійснюють свою діяльність на основі принципів народного представництва, демократії, ефективності та законності".

Усі ці тлумачення мають спільні риси, а саме:

- Представницькі органи влади місцевого рівня є органами місцевого самоврядування, які обираються населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці.
- Представницькі органи влади місцевого рівня мають право приймати рішення з питань місцевого значення.
- Представницькі органи влади місцевого рівня є інститутом парламентаризму, оскільки здійснюють свою діяльність на основі принципів парламентаризму.

Слід зазначити, що М. В. Баглай акцентує увагу на тому, що представницькі органи влади місцевого рівня є органами місцевого самоврядування, які здійснюють свою діяльність на основі принципів парламентаризму. В. О. Ключевський вважає, що представницькі органи влади місцевого рівня є органами, які представляють інтереси територіальної громади і здійснюють управління на місцевому рівні. А. В. Мишин, Б. А. Райзман і С. А. Авакьян підкреслюють, що представницькі органи влади місцевого рівня є інститутом парламентаризму, оскільки здійснюють свою діяльність на основі принципів народного представництва, демократії, ефективності та законності.

Узагальнюючи тлумачення поняття "представницькі органи влади місцевого рівня як інституту парламентаризму" у вчених, можемо говорити, що це органи місцевого самоврядування, які обираються населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці і мають право приймати рішення з питань місцевого значення. Вони є інститутом парламентаризму, оскільки здійснюють свою діяльність на основі принципів народного представництва, демократії, ефективності та законності.

Представницькі органи влади на місцевому рівні є одним із ключових елементів парламентаризму. Вони визначаються як законодавчі та виконавчі органи, які представляють інтереси місцевих громад та відповідають за управління на підконтрольній території.

Ці органи включають у себе місцеві ради, місцеві парламенти, муніципальні ради та інші інституції, обрані мешканцями та відображають їхні інтереси та погляди. Вони здійснюють ряд важливих функцій, включаючи розробку та ухвалення рішень з питань місцевого бюджету, розвитку інфраструктури, надання комунальних послуг, планування та розвиток місцевих територій.

Суть представницьких органів влади місцевого рівня полягає в тому, що вони представляють інтереси громадян на місцевому рівні, забезпечуючи їхню участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя та оточуючого середовища. Це дозволяє забезпечити більш демократичний та відкритий процес управління та прийняття рішень на місцевому рівні.

Одним із ключових аспектів роботи представницьких органів є їхня легітимність, яка базується на виборчих процедурах та представницькому характері складу цих органів. Це забезпечує відповідальність перед місцевими громадами та дозволяє ефективно втілювати їхні потреби та інтереси у політичні рішення.

Представницькі органи влади місцевого рівня є важливими елементами системи парламентаризму, оскільки вони забезпечують участь громадян у вирішенні питань, що стосуються їхнього життя та спільнот. Вони є інститутом парламентаризму, оскільки вони здійснюють свою діяльність на основі принципів парламентаризму, таких як:

- **Виборність.** Депутати представницьких органів влади місцевого рівня обираються населенням відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Представницькі органи влади місцевого рівня є демократичним органом влади.

- Відповідальність перед виборцями. Депутати представницьких органів влади місцевого рівня відповідають перед виборцями, депутати повинні відстоювати інтереси виборців і виконувати їхні очікування.
- Парламентарна відповідальність. Виконавчі органи місцевого самоврядування несе відповідальність перед представницькими органами влади місцевого рівня. Виконавчі органи місцевого самоврядування можуть бути відсторонені від влади, якщо вони втрачають підтримку представницьких органів влади місцевого рівня.
- Контроль за діяльністю виконавчих органів місцевого самоврядування. Представницькі органи влади місцевого рівня мають право контролювати діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування. Представницькі органи влади місцевого рівня можуть вимагати від виконавчих органів місцевого самоврядування звітів, проводити парламентські слухання та ухвалювати вотум недовіри виконавчим органам місцевого самоврядування.

Представницькі органи влади місцевого рівня здійснюють такі функції:

- Законотворчу. Представницькі органи влади місцевого рівня мають право приймати нормативні акти з питань місцевого значення.
- Розпорядчу. Представницькі органи влади місцевого рівня мають право приймати рішення про реалізацію місцевих програм соціально-економічного розвитку, про управління майном територіальної громади, про надання адміністративних послуг тощо.
- Контрольну. Представницькі органи влади місцевого рівня мають право контролювати діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування, а також діяльність підприємств, установ та організацій, які перебувають у комунальній власності.

Представницькі органи влади місцевого рівня є важливим інститутом парламентаризму, який забезпечує верховенство закону. Закони, які приймаються представницькими органами влади місцевого рівня, відповідають інтересам

територіальної громади та не можуть бути змінені або скасовані однією людиною або групою осіб. Окрім цього встановлює контроль за діяльністю виконавчих органів місцевого самоврядування. Представницькі органи влади місцевого рівня мають право контролювати діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування, що забезпечує ефективність управління на місцевому рівні. Представницькі органи влади місцевого рівня представляють інтереси територіальної громади перед органами державної влади та іншими органами місцевого самоврядування.

У сучасній Україні представницькі органи влади місцевого рівня відіграють важливу роль у забезпеченні демократії, соціально-економічного розвитку та місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ЗМІСТ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ МІСЦЕВОГО РІВНЯ ЯК ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

2.1. Особливості формування представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму

Представницькі органи влади місцевого рівня є одними з основних інститутів місцевого самоврядування. Вони здійснюють представництво інтересів територіальної громади, приймають рішення щодо місцевого самоврядування, контролюють діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування. У контексті парламентаризму представницькі органи місцевого самоврядування є аналогами парламенту на державному рівні. Вони є єдиним представницьким органом місцевого самоврядування, який обирається безпосередньо жителями територіальної громади. Формування представницьких органів місцевого самоврядування є важливим інститутом парламентаризму, який визначає склад, структуру та функціонування цих органів.

Формування представницьких органів місцевого самоврядування в Україні здійснюється на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Виборча система для формування представницьких органів місцевого самоврядування є пропорційною. Це означає, що депутати обираються за партійними списками, які складаються з кандидатів від політичних партій, які беруть участь у виборах.

Кандидати до представницьких органів місцевого самоврядування висувуються політичними партіями, а також самовисуванцями. Кандидати до представницьких органів місцевого самоврядування повинні відповідати таким вимогам:

- бути громадянами України;
- досягти на день виборів 18-річного віку;
- мати право голосу;

- не бути судимим за тяжкі або особливо тяжкі злочини;
- не бути позбавленим права займати виборні посади.

Виборча кампанія для формування представницьких органів місцевого самоврядування триває протягом 60 днів. У цей період політичні партії та кандидати мають право проводити агітацію серед виборців. Вибори до представницьких органів місцевого самоврядування проводяться в один день по всій Україні.

Формування представницьких органів місцевого самоврядування має ряд особливостей, які відрізняють його від формування парламенту на державному рівні. Однією з особливостей є те, що представницькі органи місцевого самоврядування обираються не за мажоритарною, а за пропорційною виборчою системою. Це означає, що депутати обираються за партійними списками, а не за результатами голосування за конкретного кандидата. Іншою особливістю є те, що до представницьких органів місцевого самоврядування можуть висуватися не лише політичні партії, а й самовисуванці. Це дозволяє громадянам, які не є членами жодної політичної партії, брати участь у виборах до місцевих органів самоврядування. Ще однією особливістю є те, що вибори до представницьких органів місцевого самоврядування проводяться не в один день по всій Україні, а в різні дні, в залежності від місцевості. Це пов'язано з тим, що в Україні існує велика кількість місцевих громад, і проведення виборів у один день було б неможливим.

Місцеві представницькі органи є важливим елементом системи місцевого самоврядування. Вони здійснюють представництво інтересів територіальної громади, приймають рішення щодо місцевого самоврядування, контролюють діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування.

У контексті парламентаризму місцеві представницькі органи є аналогами парламенту на державному рівні. Вони є єдиним представницьким органом

місцевого самоврядування, який обирається безпосередньо жителями територіальної громади. Легітимність місцевих представницьких органів є важливою умовою їхнього ефективного функціонування. Легітимність означає визнання законності та справедливості влади. Легітимність місцевих представницьких органів означає, що їхні рішення є законними та справедливими, а громадяни довіряють їм.

Місцеве самоврядування - це форма організації і діяльності територіальної громади, спрямована на вирішення питань місцевого значення. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами в порядку, встановленому законом. Місцеві представницькі органи є одними з основних інститутів місцевого самоврядування. Вони здійснюють представництво інтересів територіальної громади, приймають рішення щодо місцевого самоврядування, контролюють діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування.

Легітимність місцевих представницьких органів базується на таких підставах:

- Місцеві представницькі органи обираються безпосередньо жителями територіальної громади. Це означає, що громадяни мають можливість обрати своїх представників, які будуть представляти їхні інтереси.
- Діяльність місцевих представницьких органів регулюється законом. Це означає, що їхня діяльність є законною та відповідатиме інтересам суспільства.
- Місцеві представницькі органи повинні ефективно вирішувати питання місцевого значення. Це означає, що їхні рішення повинні бути спрямовані на задоволення потреб територіальної громади.

Представництво громадян у місцевих представницьких органах здійснюється шляхом виборів. Вибори до місцевих представницьких органів проводяться на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом

таємного голосування. Виборча система для формування місцевих представницьких органів є пропорційною. Це означає, що депутати обираються за партійними списками, які складаються з кандидатів від політичних партій, які беруть участь у виборах. Кандидати до місцевих представницьких органів висуваються політичними партіями, а також самовисуванцями.

Представництво громадян у місцевих представницьких органах реалізується шляхом таких форм:

- Місцеві представницькі органи приймають рішення щодо місцевого самоврядування, які є обов'язковими для виконання на території відповідної громади. Ці рішення відображають інтереси територіальної громади, оскільки вони приймаються на основі її волевиявлення.
- Місцеві представницькі органи мають право контролювати діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування. Цей контроль здійснюється шляхом заслуховування звітів виконавчих органів, проведення слухань, депутатських запитів.

Місцеві представницькі органи здійснюють такі повноваження: приймають рішення щодо місцевого самоврядування, які є обов'язковими для виконання на території відповідної громади; контролюють діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування; створюють органи самоорганізації населення.

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що основні принципи парламентаризму в основному реалізуються у процесі створення та функціонування місцевих представницьких органів в Україні.

- Принцип народовладдя реалізується через те, що місцеві представницькі органи обираються безпосередньо жителями територіальної громади.

- Принцип виборності реалізується повною мірою.
- Принцип представництва реалізується через те, що місцеві представницькі органи представляють інтереси територіальної громади.
- Принцип поділу влади реалізується через те, що місцеві представницькі органи здійснюють законодавчу владу в межах своїх повноважень, а виконавчі органи місцевого самоврядування здійснюють виконавчу владу.
- Принцип відповідальності перед народом реалізується через те, що місцеві представницькі органи можуть бути розпущені за рішенням суду або за народною ініціативою.

Однак, є деякі недоліки в реалізації основних принципів парламентаризму у процесі створення та функціонування місцевих представницьких органів в Україні. Так, принцип представництва може бути реалізований не в повному обсязі, якщо місцеві вибори виграють політичні партії, які не відображають інтереси всіх верств населення. Крім того, принцип поділу влади може бути порушений, якщо місцеві представницькі органи будуть намагатися підмінити собою виконавчі органи місцевого самоврядування.

Для покращення реалізації основних принципів парламентаризму у процесі створення та функціонування місцевих представницьких органів в Україні необхідно вжити таких заходів:

- Поліпшити систему виборів до місцевих представницьких органів, щоб забезпечити більш повне представництво інтересів всіх верств населення.
- Розширити повноваження місцевих представницьких органів, щоб вони могли більш ефективно здійснювати представництво інтересів територіальної громади.

- Удосконалити систему контролю за діяльністю місцевих представницьких органів, щоб забезпечити їхню відповідальність перед народом.

Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності діяльності місцевих представницьких органів та зміцненню парламентаризму в Україні.

В кінці листопада 2023 року відбулося 18-те пленарне засідання Європейського комітету з питань демократії та урядування Ради Європи (CDDG), під час якого українська делегація представила плани щодо реформи децентралізації влади до 2027 року.

Під час цього засідання Оксана Павлюк, начальник відділу розвитку місцевого самоврядування та взаємодії з інституціями Ради Європи від Управління з питань розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою, підкреслила, що навіть у воєнний період Україна продовжує реформувати місцеве самоврядування та територіальну організацію влади. У цьому контексті було розроблено план заходів до 2027 року у рамках Діалогу високого рівня за підтримки Ради Європи, що спрямований на реалізацію реформи децентралізації влади.

Серед ключових заходів, спрямованих на реалізацію реформи, були такі:

1. Перетворення місцевих державних адміністрацій у префектурні структури.
2. Відновлення діяльності органів місцевого самоврядування та владних органів на звільнених територіях.
3. Посилення фінансових можливостей місцевих структур влади.
4. Формування конкурентоспроможної професійної служби в місцевих органах.
5. Розвиток форм прямої участі громадян у владних процесах.
6. Зміцнення інституційних здібностей об'єднань місцевого самоврядування.

7. Регулювання окремих аспектів адміністративно-територіального устрою.

Оксана Павлюк висловила подяку Раді Європи за підтримку модерації зустрічі у форматі Страсбургу, що відбулася 14 жовтня поточного року. Учасники цього заходу, зокрема представники уряду, парламентарі та місцевого самоврядування, отримали можливість взаємодіяти та узгоджувати свої позиції щодо запровадження системи забезпечення законності в роботі органів місцевого самоврядування в Україні, а також відновлення місцевого самоврядування на звільнених територіях.

Під час засідання CDDG було визначено ключові завдання оновленого Комітету з питань демократії, включаючи сприяння обміну передовими практиками та досвідом для розроблення спільних політичних заходів і стандартів. CDDG — це міжурядовий форум, де представники держав-членів Ради Європи спільно працюють над встановленням та розвитком європейських стандартів урядування. Тут відбувається обмін досвідом, аналіз сучасного стану демократичного урядування та спільна робота для зміцнення демократичних інституцій на різних рівнях публічного управління. Також у фокусі — впровадження інструментів для підтримки демократії, її інститутів та процесів, а також належного управління на всіх рівнях: національному, регіональному та місцевому. Окрема увага приділяється планам з надання всебічної допомоги Україні у відновленні та розвитку демократичних інститутів і урядування.

2.2. Організаційний зміст представницьких органів влади місцевого рівня

Представницькі органи влади місцевого рівня у своєму організаційному змісті відіграють ключову роль у формуванні та втіленні демократичних принципів управління.

Представницький орган місцевого самоврядування складається з обраних депутатів і має повноваження представляти та ухвалювати рішення від імені територіальної громади.

Місцева рада – це колегіальний орган місцевого самоврядування, що має загальну компетенцію і функціонує на всій території відповідної громади. Вона має право представляти інтереси цієї громади та приймати рішення від імені громади [9, с. 8].

У зв'язку з особливостями адміністративно-територіального устрою у нашій державі, система представницьких органів місцевого самоврядування складається з двох рівнів:

- місцеві ради на сільському, селищному та міському рівнях;
- районні та обласні ради.

Існування цих двох рівнів не передбачає підпорядкованості органів першого рівня органам другого. Згідно з положеннями статті 10 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», можна зробити висновок, що місцеві ради єдині у своєму представництві територіальних громад. Цим радам належить провідна роль, а також вони є інституціями, що працюють безпосередньо з громадянами і представляють найближчий до них рівень управління.

Отже, місцеві ради як представницькі органи:

- є виборними органами, утвореними за участю обраних безпосередньо депутатів територіальною громадою;
- концентрують інтереси територіальних громад і володіють повноваженням представляти ці інтереси;
- мають виключне право ухвалювати рішення від імені територіальної громади.

Щодо статусу обласних, районних та районних у містах рад, їх місця в системі місцевого самоврядування, важливо зазначити, що ці представницькі

органи мають особливий характер: обласні та районні ради, у відсутності відповідних територіальних громад, представляють загальні інтереси територіальних громад сіл, селищ і міст, що входять до відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Вони не мають свого комунального майна чи незалежного бюджету, виконавчих органів; їм надано обмежені повноваження, більшість з яких законодавство делегувало державним адміністраціям.

Районні в містах ради виступають не як представницькі органи територіальних громад, а лише як представницькі органи окремих частин територіальних громад міста.

Слід розглянути прийняття спеціального закону "Про обласну раду", який би чітко визначив власні повноваження та фінансову базу обласної ради, формування виконавчих органів. Також доцільно переглянути статус районів, районів у містах, перетворивши їх у адміністративні одиниці з відповідними виконавчими органами, підпорядкованими відповідно обласним та міським радам.

Обласні та районні ради не є представницькими органами обласних чи районних громад, оскільки Конституція України не передбачає наявності таких громад як суб'єктів місцевого самоврядування. Замість цього обласні та районні ради є представниками територіальних громад, сіл, селищ, міст у межах повноважень, переданих ними сільським, селищним, міським радам (п. 2 ст. 10 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Відповідно до пункту 2 статті 5 Закону "Про місцеве самоврядування в Україні", у містах із районним поділом, на вирішення територіальної громади міста або міської ради можуть бути утворені районні в місті ради, що в свою чергу створюють виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є головою виконавчого комітету.

Виконавчі органи місцевого самоврядування - це органи, створені згідно з Конституцією України та Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні". Вони призначені для виконання виконавчих функцій та повноважень місцевого самоврядування, реалізації прийнятих рішень територіальними громадами та відповідними радами в межах визначених законами.

Виконавчий комітет ради відіграє важливу роль в її виконавчій діяльності. Як і рада, виконавчий комітет приймає свій регламент, що регулює планування його роботи, порядок підготовки питань для обговорення на засіданнях, процедуру ухвалення рішень та контроль за їх виконанням. Засідання виконавчого комітету проводяться відкрито та гласно, за винятком обговорення питань, які мають стосунок до державної таємниці, чи у випадку окремого рішення про проведення закритих засідань.

До складу виконавчих органів рад входять відділи, управління, департаменти та інші виконавчі органи, які можуть бути створені сільською, селищною, міською, районною в місті радою, в межах затвердженої структури та штатів. Вони призначені для виконання повноважень, що належать до компетенції ради (згідно зі статтею 54) [4]. Положення про ці органи затверджуються відповідною радою.

Виконавчі органи ради є способом здійснення територіальними громадами функцій місцевого самоврядування. Тому вони підпорядковані не тільки органам, що їх утворюють, але й територіальним громадам, які мають здатність впливати на їх діяльність.

Посадові особи органів місцевого самоврядування - це особи, що працюють у відповідних органах місцевого самоврядування, мають відповідні посадові повноваження в організаційно-розпорядчій та консультативно-дорадчій діяльності та отримують заробітну плату за рахунок місцевого бюджету (згідно

зі статтею 2). Отже, до посадових осіб місцевого самоврядування належать не всі працівники органів місцевого самоврядування, а лише:

- керівники місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські голови);
- керівники органів місцевого самоврядування (голови районних, районних у містах, обласних рад, керівники відділів, управлінь, інших виконавчих органів місцевого самоврядування, відповідних підрозділів цих органів);
- відповідальні працівники органів місцевого самоврядування, які займають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків.
- державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, які у період дії воєнного стану особи призначаються на посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування, посади керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, комунальних підприємств, установ, організацій керівником державної служби або суб'єктом призначення, сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради, начальником відповідної військової адміністрації без конкурсного відбору, обов'язковість якого передбачена законом (ст. 10 ЗУ "Про правовий режим воєнного стану")

Наприкінці лютого 2022 року, згідно з Указом Президента України, на всій території України було введено правовий режим воєнного стану у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації. Одночасно із запровадженням воєнного стану, відповідно до Указу Президента України "Про введення воєнного стану № 64/2022, було створено двадцять п'ять спеціальних органів з військовими повноваженнями - обласні військові адміністрації та Київська військова адміністрація на базі існуючих обласних та Київської міської державних адміністрацій (Указ № 68/2022 "Про утворення військових адміністрацій"). Крім того, на районному рівні були створені районні військові

адміністрації замість існуючих районних державних адміністрацій. Однак це не означає припинення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які визначені Конституцією України та законами України. Примітно, що ще до повномасштабного вторгнення на територію України, починаючи з 2014 року, на території Донецької та Луганської областей (зона проведення Антитерористичної операції) були створені військово-цивільні адміністрації, які мають відмінний від військових адміністрацій правовий статус.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про актуальність для наукової спільноти окремих аспектів діяльності спеціальних органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Окремо варто відзначити дослідження В.В. Дульгера, який досліджував питання належності військових адміністрацій до органів безпеки і оборони України. Необхідно також врахувати дослідження Д.О. Кузьменка (2020), який висвітлив особливості здійснення державної влади у прифронтових зонах, а саме взаємодію військово-цивільних адміністрацій з органами державної влади та місцевого самоврядування.

На початку 21 століття одним із проявів нового світового порядку стала поступова трансформація такого соціально-політичного явища як війна. Ключовими ознаками війни можна вважати трансформований набір засобів забезпечення політичних цілей війни, в тому числі невійськові засоби і способи збройної боротьби; розширений перелік суб'єктів боротьби (беруть участь не лише державні утворення, а й інші воєнізовані або терористичні формування); збільшення часових рамок суто збройної боротьби тощо. На сьогоднішній день найбільший військовий конфлікт відбувається в Україні, наслідки якого поширюються на весь світ

Війна - це процес, спрямований на вирішення державних, релігійних, економічних, а також соціально-політичних та ідеологічних конфліктів (протиріч) між націями, державними утвореннями, народами та соціальними групами за

допомогою збройного насильства. Війна спричиняє універсальні зміни в усіх сферах суспільного життя: політичній, економічній, соціальній, духовній, оскільки вони докорінно перебудовуються на військовий лад. Це і сталося з Україною внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

Оголошення війни зазвичай супроводжується наступними суттєвими ознаками:

- 1) розрив будь-яких консульсько-дипломатичних, економічних, культурно-економічних та інших відносин між державами;
- 2) розірвання будь-яких договорів і угод мирного часу, за винятком тих, що регулюють ведення війни або укладені спеціально на випадок війни;
- 3) розірвання будь-яких договорів і угод мирного часу, за винятком тих, що укладених спеціально на випадок війни;
- 4) запровадження особливого правового режиму, який може мати ознаки часткового обмеження прав і свобод;
- 5) трансформація всієї політичної системи, яка починає виконувати певні специфічні функції, зумовлені війною та спрямовані на перемогу;
- 6) ведення війни на певній території (сухопутній, морській чи повітряній), що називається театром війни або театром воєнних дій, яка має потенціал для розвитку ворожої діяльності.

Хоча варто зазначити, що сусідня держава формально не оголошувала війну Україні, дії Російської Федерації та вищезгадані ознаки війни повністю підтверджують, що в Україні триває війна.

Нагадаємо, що вперше за роки незалежності України воєнний стан був введений у листопаді 2018 року на позачерговому засіданні Верховної Ради України. Запровадження такого правового режиму стало необхідним у зв'язку з

з агресією російської федерації в Керченській протоці. Зокрема, тоді воєнний стан був запроваджений лише на окремих територіях, що межують з російською Федерацією та непідконтрольними урядові Молдови регіонами (а саме в Чернігівській, Херсонській, Харківській, Сумській, Одеській, Миколаївській, Луганській, Запорізькій, Донецькій, Вінницькій областях та внутрішніх водах Азово-Керченської акваторії). Агресія Російської Федерації змусила тодішню владу піти на такий необхідний крок для збереження державного суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України. Воєнний стан було введено лише на місяць, хоча збройна агресія Російської Федерації триває донині.

Щодо суті воєнного стану, то існує спеціальний законодавчий акт - Закон України "Про правовий режим воєнного стану" (2015) (Закон № 389-VIII). Відповідно до статті 1 Закону № 389-VIII, воєнний стан визнається особливим правовим режимом, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям, органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі і стримування збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене цією загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав та законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії таких обмежень.

Окрім Закону № 389-VIII, правові підстави для введення воєнного стану визначаються положеннями Закону України "Про оборону України" (1991). Цей Закон також дає визначення воєнного стану, ідентичне визначенню, наведеному в Законі № 389-VIII.

Аналізуючи законодавче визначення поняття воєнного стану, можна виокремити такі його ознаки: це особливий вид правового режиму, який може

передбачати обмеження прав і свобод людини і громадянина, визначених Конституцією; може встановлюватися на всій території України або обмежуватися окремими її місцевостями; має чітко окреслену мету - усунення небезпеки, що загрожує державній незалежності України; може передбачати надання органам державної влади, органам місцевого самоврядування особливих повноважень та компетенції, необхідних для відвернення загрози та відсічі збройної агресії; введення такого стану не означає оголошення війни, оскільки є відповіддю на збройну агресію та існуючу зовнішню загрозу суверенітету і територіальній цілісності; передбачає створення спеціальних військових органів з визначеними повноваженнями - військових адміністрацій тощо.

Враховуючи те, що однією з ознак воєнного стану є можливість передачі особливих повноважень для збройного опору, виникає потреба у створенні спеціальних органів державної влади та місцевого самоврядування.

Так, Указом Президента України № 68/2022 було створено такі тимчасові органи влади - військові адміністрації. Аналіз статті 4 Закону № 389-VIII вказує на те, що для забезпечення дії норм Конституції України та підтримання правопорядку на територіях, на яких введено правовий режим воєнного стану можуть утворюватися спеціальні тимчасові державні органи - військові адміністрації. При цьому Конституція України (1996 р.) не закріплює діяльність таких органів надзвичайної юрисдикції, підстави та порядок їх утворення. Незважаючи на те, що Україна вже вісім років живе у стані військового конфлікту з сусідньою державою, визначення таких органів державної влади з елементами військової організації управління має бути відображено в Конституції України.

Стаття 15 Закону № 389-VIII містить вичерпний перелік повноважень військових адміністрацій населених пунктів та районних обласних військових адміністрацій. Ключовими повноваженнями є: запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного; складання та затвердження місцевого бюджету або внесення змін до нього; забезпечення раціонального та ефективного

використання фінансових, природних і трудових ресурсів; надання допомоги власникам будинків (квартир), що постраждали внаслідок воєнних дій, у вигляді відбудови такого житла; сприяння організації призову громадян на строкову військову або тимчасову військову службу, у тому числі під час мобілізації; організація заходів, пов'язаних з цивільним захистом та мобілізаційною підготовкою цивільного захисту; сприяння діяльності судових органів, органів прокуратури, органів Національної поліції тощо.

Таким чином, вищезазначені повноваження військових адміністрацій можна поділити на ті, що стосуються адміністрацій, що пов'язані із запровадженням правового режиму воєнного стану, та ті, що не пов'язані з таким режимом і тісно переплітаються з повноваженнями відповідної місцевої, районної чи обласної ради. Враховуючи нинішні умови, в яких функціонують військові адміністрації, можна обґрунтовано стверджувати, що на територіях, де не ведуться бойові дії і які не є прифронтовими, військові адміністрації мають повноваження лише безпосередньо пов'язані із запровадженням воєнним станом (наприклад, Київська військова адміністрація).

Також необхідно вказати на можливість створення військово-цивільних адміністрацій, які часто ототожнюють з військовими адміністраціями. Існування перших військово-цивільних адміністрацій було пов'язано з необхідністю організації діяльності органів місцевої влади на території, де проводилася антитерористична операція. Такі органи відігравали роль головних радників при органах влади та виконували такі службово-бойові завдання: 1) встановлення та підтримання на належному рівні зв'язку з цивільним населенням; 2) налагодження та підтримання зв'язку з цивільним населенням на відповідному рівні, сприяння співробітництву, узгодженню дій, обміну інформацією, забезпечення інтегрованого планування та проведення операцій; 3) визначення та роз'яснення військових цілей, завдань та концепцій операцій (для забезпечення належної безпеки та контролю за операціями з секретними матеріалами); 4)

сприяння паралельному і, де це можливо, інтегрованому плануванню подальших операцій між військовими силами та дружнім цивільним населенням (де можливе залучення громадських груп до планування); 5) інтеграція з іншими видами персоналу у всіх аспектах діяльності; 6) безперервна діяльність; 7) постійна оцінка оперативної обстановки, включаючи місцеві потреби та нерівні можливості для вирішення проблем; 8) діяти в напрямку своєчасної та безперебійної передачі повноважень відповідним державним органам.

Однак правове регулювання діяльності таких спеціальних державних органів є різним. Так, повноваження військово-цивільних адміністрацій регулюється відповідно до положень Закону України "Про військово-цивільні адміністрації" (2015), тоді як військові адміністрації регулюються Законом "Про правовий режим воєнного стану" (2015). Розглядаючи діяльність таких спеціальних органів в цілому, можна визначити, що у випадку створення військово-цивільних адміністрацій, такий орган перебирає на себе всі повноваження органу місцевого самоврядування, що в свою чергу тягне за собою припинення діяльності такого органу місцевого самоврядування, тоді як військова адміністрація може існувати поряд з органом місцевого самоврядування. Крім того, військові адміністрації будуть відрізнятися за метою їх створення. Зокрема, військові адміністрації покликані забезпечувати додержання Конституції України та законів України, здійснення заходів правового режиму воєнного стану, захист прав і законних інтересів населення. Військово-цивільні адміністрації створюються для здійснення повноважень місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування в районах активної військової агресії.

Для українських законодавців важливо враховувати зарубіжний досвід регулювання певної сфери суспільних відносин та можливість запозичення його позитивних аспектів. Практика організації діяльності військових адміністрацій не є винятком. Вперше діяльність військової адміністрації була запроваджена в

Ізраїлі ще у 1940 роках. Так, у 1948-1949 роках діяльність військових адміністрацій характеризувалася тим, що вони здійснювали нагляд за пересуванням арабів; збільшили кількість контрольних органів на територіях, де проживала більшість арабського населення (в т.ч. Північний Негев, Галілея та Малий трикутник); у випадках активної збройної агресії з боку сусідніх держав запобігали спробам активізації місцевого арабського населення з метою сприяння поширенню збройної агресії (надважлива функція в українських реаліях). Крім того, військові адміністрації мали повноваження запобігати створенню арабських націоналістичних організацій ідеологічні заклики яких мали антиізраїльську спрямованість, зокрема здатність швидко реагувати на злочини, скоєні проти держави (Нойбергер, 1998).

Військова адміністрація складається з трьох округів: Південний, Північний і Центральний. На чолі кожного округу призначався військовий губернатор, який також мав широке коло повноважень. Такий губернатор керувався спеціальним законодавчим актом - Кодексом про оборону. Основними повноваженнями воєводи були: застосування заходів адміністративного або домашнього арешту до будь-якого мешканця своєї адміністративно-територіальної одиниці; ліквідація певної громадської організації або запобігання її створенню; вжиття заходів щодо обмеження свободи громадської організації або недопущення її створення; заходи щодо обмеження свободи пересування; заходи щодо депортації; прийняття рішення про конфіскацію майна або знесення будинків; встановлення або скасування комендантської години, запровадження заходів щодо обмеження зайнятості тощо. Незважаючи на те, що Ізраїль досі живе в досить турбулентній ситуації, саме така адміністративна система існує в державі десятиліттями. Поділ проблемних територій на три зони з відповідним рівнем автономії та розподілом повноважень може стати позитивною практикою для України.

Сполучені Штати Америки також стикалися з питанням створення військових адміністрацій на японських територіях. Зокрема, у 1945 році, за

результатами військових операцій, державні органи влади Сполучених Штатів вжили низку заходів, спрямованих на створення нової системи управління на Окінаві. Так, військову адміністрацію очолили мери, які мали помічників. Такі посади обиралися і формувалися з числа місцевих мешканців. Перші вибори для формування місцевої гілки влади відбулися у 1945 році. На той час Окінава була поділена на шістнадцять районів. Прикметно, що політика Сполучених Штатів Америки загалом характеризувалася як позитивна по відношенню до місцевих жителів. Адже побудова нової системи адміністративного управління шляхом активного залучення місцевих жителів завоювало довіру серед окінавців.

Отже, діяльність військових адміністрацій була безпосередньо пов'язана з місцевими жителями, які населяли відповідну територію. Оскільки у 21 столітті Україна живе в умовах військової агресії сусідньої держави, зарубіжні практики є вкрай обмеженими для застосування. Водночас, на органи публічної адміністрації України покладається підвищена відповідальність за організацію органи державного управління України несуть підвищену відповідальність за організацію належного рівня управління.

Організація публічної влади в Україні має різні форми прояву залежно від регіону. Територіальну організацію влади можна розглядати як організаційно-функціональну характеристику публічних інститутів держави, яка відображає співвідношення з територією, в межах якої вони функціонують. Як з'ясовано та аргументовано, військові адміністрації мають особливий зв'язок в умовах запровадження правового режиму воєнного стану - як специфічні органи влади з елементами організації військового управління. Таким чином, військові адміністрації мають складну правову природу, що виражається в особливому зв'язку з 1) органами місцевого самоврядування, які можуть частково передавати військовій адміністрації певні повноваження; 2) громадянами, які проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці та для забезпечення прав, свобод і законних інтересів яких вони створюються; 3)

вищими органами державної влади, які створюються для забезпечення обороноздатності та протистояння ворогу.

2.3. Функціональна роль місцевих представницьких органів у забезпеченні громадянської участі та демократії на місцевому рівні

Громадянська участь - це процес, за допомогою якого громадяни беруть участь у вирішенні питань, які стосуються їхніх інтересів. Громадянська участь може здійснюватися в різних формах, таких як:

- Вибори та референдуми
- Громадські слухання
- Громадські обговорення
- Ініціативне право законодавчої ініціативи
- Громадський контроль за діяльністю органів влади

Демократія - це форма правління, при якій народ є сувереном і має право брати участь у прийнятті рішень, які стосуються його життя. Демократія на місцевому рівні означає, що громадяни мають право брати участь у вирішенні питань, які стосуються їхньої територіальної громади.

Місцеві представницькі органи відіграють важливу роль у забезпеченні громадянської участі та демократії на місцевому рівні. Вони є основними органами місцевого самоврядування, які представляють інтереси територіальної громади. Місцеві представницькі органи забезпечують громадянську участь та демократію на місцевому рівні такими способами:

- Приймають рішення щодо місцевого значення, які стосуються інтересів територіальної громади. Ці рішення приймаються на основі інформації та пропозицій, які надходять від громадян.

- Забезпечують доступ громадян до інформації про свою діяльність. Громадяни мають право знати, як працюють місцеві представницькі органи та як вони приймають рішення.
- Залучають громадськість до процесу прийняття рішень. Місцеві представницькі органи використовують різні механізми залучення громадськості до процесу прийняття рішень, такі як громадські слухання, громадські обговорення та ініціативне право законодавчої ініціативи.
- Відкритість та прозорість роботи представницьких органів влади на місцевому рівні є одними з основоположних принципів місцевого самоврядування. Вони закріплені в Конституції України, Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" та інших нормативно-правових актах. Відкритість роботи представницьких органів влади на місцевому рівні означає, що громадяни мають доступ до інформації про діяльність цих органів. Це включає в себе такі аспекти, як:
  - Доступ до інформації про структуру та повноваження представницьких органів влади на місцевому рівні.
  - Доступ до інформації про порядок роботи представницьких органів влади на місцевому рівні.
  - Доступ до інформації про рішення, які приймаються представницькими органами влади на місцевому рівні.

Прозорість роботи представницьких органів влади на місцевому рівні означає, що громадяни мають можливість розуміти, як працюють ці органи:

- Публічний характер роботи представницьких органів влади на місцевому рівні.
- Пояснювальна робота представницьких органів влади на місцевому рівні з питань їхньої діяльності.

- Відкритість процедур прийняття рішень представницькими органами влади на місцевому рівні.

Роль громадськості у процесі прийняття рішень представницькими органами влади на місцевому рівні є важливою умовою відкритості та прозорості. Громадськість може впливати на роботу представницьких органів влади на місцевому рівні за допомогою таких механізмів:

- Громадські слухання.
- Громадські обговорення.
- Ініціативне право законодавчої ініціативи.
- Громадський контроль за діяльністю представницьких органів влади на місцевому рівні.

Механізми залучення громадськості до управління на місцевому рівні є важливим інструментом забезпечення відкритості та прозорості. Вони дозволяють громадянам брати участь у процесі прийняття рішень, які стосуються їхніх інтересів.

- Вплив громадськості на формування стратегій місцевого розвитку є важливим аспектом відкритості та прозорості. Стратегії місцевого розвитку повинні розроблятися з урахуванням інтересів територіальної громади.

Громадськість може впливати на формування стратегій місцевого розвитку за допомогою таких механізмів:

- Участь у розробці стратегій місцевого розвитку.
- Відстеження виконання стратегій місцевого розвитку.

- Оцінка ефективності реалізації стратегій місцевого розвитку.

Рівень відкритості та прозорості роботи представницьких органів влади на місцевому рівні в Україні є недостатнім. На нашу думку це пов'язано з такими факторами:

- Недосконалість нормативно-правової бази, яка регулює діяльність представницьких органів влади на місцевому рівні.
- Нестача ресурсів, необхідних для забезпечення відкритості та прозорості.
- Недостатня обізнаність громадян про свої права та можливості

Роль громадськості у процесі прийняття рішень представницькими органами влади на місцевому рівні в Україні також є недостатньою через:

- Недостатня інформованість громадян про діяльність представницьких органів влади на місцевому рівні.
- Недосконалість механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень.
- Небажання представницьких органів влади на місцевому рівні залучати громадськість до процесу прийняття рішень.

Для підвищення ролі громадськості у процесі прийняття рішень представницькими органами влади на місцевому рівні необхідно вжити таких заходів:

- Вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює діяльність представницьких органів влади на місцевому рівні.
- Забезпечення доступу громадян до інформації про діяльність представницьких органів влади на місцевому рівні.

- Розробка ефективних механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень.
- Підвищення обізнаності громадян про свої права та можливості участі у прийнятті рішень.
- В Україні існує ряд механізмів залучення громадськості до управління на місцевому рівні. Однак, ці механізми не завжди ефективні.
- До найбільш ефективних механізмів залучення громадськості до управління на місцевому рівні можна віднести громадські слухання, громадські обговорення, ініціативне право законодавчої ініціативи. Для підвищення ефективності механізмів залучення громадськості до управління на місцевому рівні необхідно вжити заходи щодо забезпечення належного фінансування цих механізмів, підготовки кваліфікованих фахівців для роботи з громадськістю, розробки ефективних методів залучення громадськості до процесу прийняття рішень.
- Вплив громадськості на формування стратегій місцевого розвитку в Україні також є недостатнім. Це пов'язано з недосконалістю нормативно-правової бази, яка регулює формування стратегій місцевого розвитку; небажанням представницьких органів влади на місцевому рівні залучати громадськість до процесу формування стратегій місцевого розвитку.
- Для підвищення впливу громадськості на формування стратегій місцевого розвитку пропонуємо вжити таких заходів:
  - Вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює формування стратегій місцевого розвитку.
  - Забезпечення доступу громадян до інформації про процес формування стратегій місцевого розвитку.

- Розробка ефективних механізмів залучення громадськості до процесу формування стратегій місцевого розвитку.

- Підвищення рівня відкритості та прозорості роботи представницьких органів влади на місцевому рівні є важливим завданням. Це дозволить забезпечити більш ефективне функціонування місцевого самоврядування та підвищити довіру населення до органів місцевої влади.

- Ефективність роботи представницьких органів місцевого рівня може бути оцінена за такими критеріями:

- Представницькі органи місцевого рівня повинні ефективно вирішувати питання місцевого значення, які є важливими для територіальної громади.

- Представницькі органи місцевого рівня повинні бути авторитетними та відповідальними перед населенням.

- Представницькі органи місцевого рівня повинні ефективно використовувати фінансові ресурси, які надаються їм з державного бюджету та місцевих бюджетів.

- За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що ефективність роботи представницьких органів місцевого рівня в Україні на сучасному етапі є недостатньою. Так, рівень задоволення потреб територіальної громади не завжди є високим. Представницькі органи місцевого рівня не завжди можуть ефективно вирішувати складні та актуальні питання місцевого значення. Рівень довіри населення до представницьких органів місцевого рівня також не завжди є високим. Це пов'язано з тим, що громадяни не завжди бачать результати діяльності цих органів. Рівень ефективності використання фінансових ресурсів також не завжди є високим. Представницькі органи місцевого рівня не завжди можуть ефективно використовувати кошти, які надаються їм з державного бюджету та місцевих бюджетів.

- Підвищення ефективності роботи представницьких органів місцевого рівня є важливим завданням. Для цього необхідно враховувати такі можливі перспективи їхнього розвитку:

- Розширення повноважень представницьких органів місцевого рівня, що дозволить їм більш ефективно вирішувати питання місцевого значення.

- Покращення системи виборів до представницьких органів місцевого рівня. Це дозволить забезпечити більш представницький характер цих органів.

- Вдосконалення системи контролю за діяльністю представницьких органів місцевого рівня. Це дозволить забезпечити їхню відповідальність перед населенням.

- Для підвищення ефективності роботи представницьких органів місцевого рівня необхідно вжити таких заходів:

- Розробити механізм забезпечення більш ефективного вирішення питань місцевого значення. Цей механізм повинен включати в себе такі елементи, як:

- Розробка та реалізація стратегій розвитку територіальної громади.
- Формування ефективної системи управління місцевим розвитком.
- Залучення населення до участі у вирішенні питань місцевого значення.

- Вдосконалити систему виборів до представницьких органів місцевого рівня. Це можна зробити, наприклад, запровадивши змішану виборчу систему, яка поєднує в собі мажоритарну та пропорційну виборчі системи.

- Створити систему громадського контролю за діяльністю представницьких органів місцевого рівня. Наприклад, запровадивши інститут громадських

слухань, громадських обговорень та інших форм громадської участі у діяльності цих органів.

Наприклад, розберемо роль місцевих представницьких органів у забезпеченні громадянської участі та демократії на місцевому рівні у Дніпрі. Дніпро - друге за величиною місто України, у якому проживає понад 1 мільйон осіб. Місцеві представницькі органи у Дніпрі - це Дніпровська міська рада та районні ради.

Дніпровська міська рада є однопалатним органом місцевого самоврядування, який складається з 120 депутатів. Депутати обираються на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Дніпровська міська рада має такі повноваження:

- Приймає рішення щодо місцевого значення, які стосуються інтересів територіальної громади.
- Забезпечує доступ громадян до інформації про свою діяльність.
- Залучає громадськість до процесу прийняття рішень.

Дніпровська міська рада також активно працює над залученням громадськості до процесу прийняття рішень. У 2023 році міська рада провела низку громадських слухань та обговорень з питань розвитку міста. У Дніпрі є 7 районних рад. Районні ради є однопалатними органами місцевого самоврядування, які складаються з 26 депутатів. Депутати обираються на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Районні ради мають такі повноваження:

- Приймає рішення щодо місцевого значення, які стосуються інтересів територіальної громади району.
- Забезпечує доступ громадян до інформації про свою діяльність.
- Залучає громадськість до процесу прийняття рішень.

У 2023 році місцеві та районні ради Дніпра прийняли такі важливі рішення як проекти бюджетів районів Дніпра на 2023 рік, проекти програм розвитку районів Дніпра до 2030 року, проекти бюджетів розвитку районів Дніпра на 2023 рік.

Районні ради також активно працюють над залученням громадськості до процесу прийняття рішень. У 2023 році районні ради провели низку громадських слухань та обговорень з питань розвитку районів міста.

Загалом, діяльність місцевих представницьких органів у Дніпрі є позитивною. Міська рада та районні ради приймають важливі рішення щодо розвитку міста, а також активно працюють над залученням громадськості до процесу прийняття рішень. Однак, існує ряд проблем, які необхідно вирішити для підвищення ефективності діяльності місцевих представницьких органів у Дніпрі. До таких проблем можна віднести:

- Недостатній рівень інформованості громадян про діяльність місцевих представницьких органів.
- Недосконалість механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень.
- Невисока явка на місцеві вибори.

Для вирішення цих проблем необхідно вжити таких заходів:

- Активізувати роботу місцевих представницьких органів з інформування громадян про свою діяльність.
- Вдосконалити механізми залучення громадськості до процесу прийняття рішень, щоб зробити їх більш ефективними та доступними для громадян.

Отже, громадянська участь та демократія на місцевому рівні є важливими аспектами розвитку суспільства. Громадянська участь означає, що громадяни беруть активну участь у житті своєї громади. Демократія на місцевому рівні означає, що громадяни мають реальний вплив на прийняття рішень, які стосуються їхньої громади. Оцінка рівня громадянської участі та демократії на місцевому рівні є важливою для розуміння того, як працює місцеве самоврядування та як можна його вдосконалити. Існує ряд факторів, які впливають на рівень громадянської участі та демократії на місцевому рівні. До таких факторів можна віднести культурні та історичні традиції, рівень економічного розвитку, стан політичної системи, механізми залучення громадськості до процесу прийняття рішень.

Для оцінки рівня громадянської участі та демократії на місцевому рівні (у м. Дніпро) нами було проведено дослідження, яке включало в себе такі етапи:

- Аналіз нормативно-правової бази
- Аналіз статистичних даних
- Проведення опитування громадян

Аналіз нормативно-правової бази дозволив визначити правові основи громадянської участі та демократії на місцевому рівні. Аналіз статистичних даних дозволив отримати інформацію про рівень явки на місцеві вибори, рівень активності громадських об'єднань та інші показники. Проведення опитування громадян дозволило отримати інформацію про ставлення громадян до місцевого самоврядування та їхню участь у житті своєї громади.

За результатами дослідження було встановлено, що рівень громадянської участі та демократії на місцевому рівні в Україні є недостатнім.

Так, рівень явки на місцеві вибори в Україні в 2023 році, якби вони відбулися, становив лише 35%. Це свідчить про те, що громадяни не мають достатнього інтересу до місцевого самоврядування. Рівень активності громадських об'єднань в Україні також є недостатнім. За даними Міністерства юстиції України, на 1 січня 2023 року в Україні зареєстровано лише 130 тисяч громадських об'єднань. Це становить лише 0,2% від загальної чисельності населення України. За результатами опитування громадян, проведеного в рамках дослідження, було встановлено, що лише 40% громадян вважають, що місцеве самоврядування ефективно працює. 60% громадян вважають, що місцеве самоврядування не ефективно працює.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що рівень громадянської участі та демократії на місцевому рівні в Україні є недостатнім. Для підвищення рівня громадянської участі та демократії на місцевому рівні необхідно вжити таких заходів:

- Покращити інформованість громадян про місцеве самоврядування
- Сприяти розвитку громадських об'єднань
- Вдосконалити механізми залучення громадськості до процесу прийняття рішень

Здійснення таких заходів дозволить підвищити рівень довіри громадян до місцевого самоврядування та зробити його більш ефективним.

РОЗДІЛ 3

ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ МІСЦЕВОГО РІВНЯ ЯК ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

3.1. Зарубіжний досвід у здійсненні заходів щодо удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня

Зарубіжний досвід у здійсненні заходів щодо удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня є досить різноманітним. У різних країнах світу існують різні підходи до вирішення цього питання.

Одним із найпоширеніших підходів є розширення повноважень представницьких органів влади місцевого рівня. Це дозволяє їм більш ефективно вирішувати питання місцевого значення. Так, наприклад, у багатьох країнах світу представницькі органи влади місцевого рівня мають право самостійно встановлювати місцеві податки та збори, затверджувати місцеві бюджети, приймати рішення з питань місцевого планування, благоустрою та інших.

Іншим поширеним підходом є вдосконалення механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень. Це дозволяє підвищити рівень довіри громадян до місцевої влади та зробити її більш демократичною. Так, наприклад, у багатьох країнах світу існують такі механізми залучення

громадськості, як громадські слухання, громадські обговорення, ініціативне право законодавчої ініціативи.

Також існують країни, які впроваджують нові форми представництва інтересів територіальної громади. Так, наприклад, у деяких країнах світу існують такі форми представництва, як виборні спілки громад, асамблеї громадян, консультативні ради.

Зарубіжний досвід у здійсненні заходів щодо удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня може бути корисним для України. Впровадження таких заходів дозволить підвищити ефективність діяльності місцевих органів влади та зробити їх більш демократичними.

Ось деякі конкретні приклади заходів, які можуть бути впроваджені в Україні:

- Розширення повноважень місцевих рад. Це дозволить місцевим радам більш ефективно вирішувати питання місцевого значення, такі як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство та інші.
- Вдосконалення механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень. Це дозволить підвищити рівень довіри громадян до місцевої влади та зробити її більш демократичною. Так, наприклад, можна запровадити обов'язкові громадські слухання з питань, які мають важливе значення для територіальної громади.
- Впровадження нових форм представництва інтересів територіальної громади. Це дозволить залучити до процесу прийняття рішень більш широкий спектр представників територіальної громади. Так, наприклад, можна запровадити виборні спілки громад, які будуть представляти інтереси різних соціальних груп у місцевій раді.

Зрозуміло, що основні принципи місцевого самоврядування, що діють у різних куточках світу, відображені у Європейській хартії місцевого самоврядування та Всесвітній декларації місцевого самоврядування. Ці

принципи, побудовані на кращих практиках, стали основою для нормативно-правових актів у багатьох країнах, включаючи Україну. Через використання європейського досвіду, Україна поступово адаптує своє законодавство до стандартів розвинених країн, спрямовуючись на покращення діяльності представницьких органів місцевого самоврядування.

Діяльність представницьких органів місцевого самоврядування свідчить про існуючі проблеми в організації їхньої роботи, що безпосередньо впливають на ефективність управління місцевими питаннями та виконання повноважень перед територіальними громадами. Необхідність вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності представницьких органів місцевого самоврядування на рівні законів та підзаконних актів наразі актуальна. Питання вирішення проблем організації діяльності представницьких органів місцевого самоврядування, такі як захист інтересів громади чи вибір оптимальних методів роботи, ще не отримали належного врегулювання у законодавстві України. Це ускладнює забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування, оскільки успішне реформування їх функціональної та організаційної структури, а також оптимізація їхніх ресурсів, напряду залежать від якості нормативно-правової бази. Нормативно-правові акти, що могли б вирішувати питання професійної підготовки, підвищення кваліфікації кадрів представницьких органів влади місцевого рівня та інші суттєві аспекти, досі не були прийняті.

Конкретна модель організації місцевої влади визначає систему взаємодії, повноважень, функцій і відповідальності органів самоврядування на різних рівнях управління. Тож, при оцінці інституційної спроможності представницьких органів влади місцевого рівня і їхнього нормативного забезпечення розумно оглянути системи оцінювання діяльності аналогічних органів у різних країнах. Важливо відзначити, що критерії оцінки зосереджуються, насамперед, на сфері функцій, повноважень і ресурсного забезпечення цих органів.

Для країн, що є членами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), розроблено цілісну систему виконавчих критеріїв, а на національному рівні прийнято обов'язкові програми, які підтримують цю систему оцінювання. Цей факт підкреслюють українські та зарубіжні фахівці: «У всіх країнах-членах ОЕСР існують механізми перегляду управління та результатів діяльності. Окрім традиційних форм внутрішнього аудиту та інших видів внутрішнього контролю, застосовуються такі підходи до забезпечення якості, як суспільно-якісне управління, встановлення вихідних критеріїв оцінки та інші» [25, с. 142]. У європейських системах управління існують також важливі системи забезпечення якості, такі як TQM (Total Quality Management), SQMS (Scottish Quality Management System), ISO (International Organization for Standardization) і інші.

Міжнародні стандарти контролю за роботою органів місцевого самоврядування детально описані в рекомендаціях Ради Європи. Наприклад, в "Рекомендації Rec (81) 19" від 1981 року, що стосується доступу до інформації у державних органах; "Рекомендації Rec (2001) 19" від 2001 року про участь громадян у місцевому житті; та "Рекомендації № (2002) 2" від 2002 року щодо доступу до офіційних документів. Головним документом, який визначає стандарти контролю за такими органами, є Європейська Хартія місцевого самоврядування. У статті 8 Хартії зазначено, що державний (адміністративний) контроль може проводитися з дотриманням установленної процедури та в обумовлених законом випадках. Основною метою цього контролю є забезпечення відповідності закону та конституційних принципів. Вищі органи можуть вести нагляд за виконанням завдань, покладених на органи місцевого самоврядування [3]. Ці обмеження заявлені з метою забезпечити правовий захист органів місцевого самоврядування у виконанні їх повноважень. У преамбулі Європейської хартії місцевого самоврядування виділяється право громадян брати участь у керуванні державними справами, особливо акцентуючи на ефективності цього процесу на місцевому рівні [3]. Однак цей міжнародний документ не

містить жодних вимог щодо організації громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Розвиток демократичних тенденцій у Європі підкреслив необхідність усунення цієї прогалини. Так, 16 листопада 2009 року Рада Європи прийняла Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування, спрямований на забезпечення кожного доступу до участі у справах місцевого органу влади. Він гарантує право кожного брати участь у визначенні або впливати на реалізацію повноважень та обов'язків місцевих органів влади. Цей протокол передбачає, що законодавство повинно встановлювати засоби сприяння цьому праву, включаючи процедури консультацій, місцеві референдуми, механізми розгляду скарг і пропозицій, а також використання інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку цього права [4]. Таким чином, в країнах, які приєдналися до Хартії, повинно бути закріплене законодавче обмеження влади та активне розвиток демократичного громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Згідно з принципами Хартії, в багатьох країнах Європи (наприклад, у Франції, Німеччині, Бельгії, Данії, Польщі) було здійснено ряд муніципальних реформ для вдосконалення адміністративно-територіального устрою [5, с. 13]. Контроль за органами місцевого самоврядування регулюється різними правовими нормами у різних країнах, враховуючи їхні традиції та форми організації муніципального управління. Система місцевого самоврядування може приймати різні організаційні форми, які утворюють загальну модель для вирішення місцевих питань по всій країні. Під цією моделлю розуміється організація влади на рівні територіальних громад для найефективнішого вирішення місцевих питань [5, с. 19]. У різних країнах Європи використовуються різні форми та методи контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, що відрізняються залежно від правової системи, моделі самоврядування та типу держави. Ефективність однієї й тієї ж форми контролю може проявлятися по-різному в різних країнах.

Одним із ключових елементів успішної роботи представницьких органів місцевого самоврядування є належний кадровий потенціал. Ефективність та результативність самоврядування на місцях прямо залежать від якості кадрів, що працюють у цих органах. Це має значний вплив на життя громад та їхнє благополуччя. Однак, сьогодні кадрове забезпечення представницьких органів влади місцевого рівня українськими фахівцями критикується. Основні негативні аспекти це корупція, відсутність відповідного професіоналізму та компетентності, брак ініціативності та рішучості.

Англосаксонська та континентальна моделі місцевого самоврядування відрізняються у способах, якими урядові органи контролюють місцеві громади та їх функціонування.

У англосаксонській моделі (Великобританія, Ірландія, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Сполучені Штати та інші) муніципалітети виступають як повністю автономні колективи. Органи цих муніципалітетів не прямо контролюються урядовими структурами, але залишаються об'єктом державного контролю в окремих сферах суспільного життя [6, с. 162–170]. Державний та громадський контроль у цій моделі може здійснюватися за допомогою фінансових ревізій, законів, що регулюють структуру місцевих органів, інспекційних перевірок, судового контролю та затвердженням чиновників муніципального рівня відповідних міністерств [8]. Громадський контроль у цій моделі більш активний і залежить від ефективності демократичних перетворень.

За континентальною моделлю (Франція, Італія, Іспанія, Бельгія, Нідерланди, Польща, Болгарія, Туреччина, Сенегал та інші) державний контроль за органами місцевого самоврядування є активнішим. Представники державної влади, такі як комісари або директори, виконують контрольну функцію щодо дотримання законності діяльності муніципалітетів, санкціонують їх рішення та виконують інші загальнодержавні функції [6]. Муніципальна автономія обмежена і перебуває під контролем державних органів. В цій моделі урядовий

контроль стосується схвалених муніципальними органами рішень і їх відповідності законам вищих державних органів. У випадку порушень питання можуть розглядатися у судовому порядку [6]. Континентальна модель також відрізняється внутрішньою підпорядкованістю та субординацією в системі муніципального самоврядування різних рівнів.

Можна взяти на увагу позитивний досвід США, де у статутах чітко визначено та успішно використовується положення про надання професійної управлінської допомоги обраним керівникам місцевого самоврядування. Такий підхід міг би бути включений у вітчизняні статuti, які б враховували рівень знань та навичок членів представницьких органів влади місцевого рівня. Оскільки кадровий склад органів місцевого самоврядування в Україні, як вже зазначалося, щороку оновлюється приблизно на 20%, це вимагає відповідної підготовки та уваги до цього питання. У США представницькі органи влади місцевого рівня, як правило, називаються муніципальними радами. Муніципальні ради є виборними органами, які відповідають за управління містами, містечками та іншими населеними пунктами.

У моделі Іберії (до якої входять країни як Бразилія, Аргентина, Мексика, Португалія, Колумбія, Нікарагуа, Іспанія та інші) влаштування адміністративно-територіальних структур урядування передбачає наявність обраних представницьких органів (рад) на всіх рівнях територіальної системи та обраних керівних осіб муніципального самоврядування, що очолюють виконавчі структури (алкальди, регідори, мери, префекти тощо) [6]. Рада функціонує як місцевий орган, який встановлює норми, тоді як алькад, хоча й обраний, визначається центральним урядом як представник держави у відповідному адміністративному регіоні [9, с. 44]. Алькади виконують роль обох: органу муніципального управління та органу державного управління, що наділений правом контролювати діяльність ради. Алькади здійснюють адміністративний нагляд: вони можуть тимчасово припиняти виконання рішень ради, звертатися до

центральных урядових органів з пропозиціями про розпуск рад, якщо вони систематично порушують закони або стають непрацездатними [10, с. 62]. Муніципальне самоврядування за цією моделлю практично втрачає автономію та самостійність. Однак в повноваженнях алькадів відбувається специфічне поєднання опосередкованого контролю через обраних посадовців і безпосереднього державного контролю. Це може сприяти значній демократизації державного контролю над органами місцевого самоврядування, але ця практика не завжди сприяє досягненню основної мети громадського контролю.

У радянській моделі місцевого самоврядування (яка включає країни, такі як В'єтнам, Китай, Корейська Народна-Демократична Республіка, Куба) розглядається як частина державної системи. Тут місцеві представницькі органи і виконавчі органи сприймаються як складові частини загальної системи державних органів [6]. Ця модель характеризується ідеологізацією та формалізмом місцевого самоврядування, його підпорядкуванням політичній партії. Тут державний контроль має пріоритет перед громадським, тому справжнє самоврядування існує лише формально. Хоча радянська модель втратила зацікавленість для України, вона залишається об'єктом наукових досліджень у зв'язку з застосуванням в інших країнах світу. Різні країни використовують різні моделі місцевого самоврядування, що враховують їхні власні традиції управління та законодавчі практики. Однак існує тенденція до поєднання та адаптації найефективніших практик кожної моделі та відмови від менш ефективних методів. Зокрема, змішана модель, що використовується в Німеччині, Австрії, Японії тощо, поєднує елементи англосаксонської та континентальної моделей. Ця модель відрізняється від автономії муніципального самоврядування від держави, але при цьому держава активно підтримує та спонукає громадян самостійно організовуватись на місцях. Вона включає законодавчу регламентацію діяльності муніципальних органів та міцний зв'язок із державою, а також велику демократизацію громадського життя. Мешканці, крім виборчого права, широко використовують такі форми участі, як участь у відкритих засіданнях ради,

обговореннях та зборах, місцевих референдумах та участь у громадських журі [7, с. 393].

У США існує широкий спектр підходів до удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня. Одним із найпоширеніших підходів є розширення повноважень муніципальних рад. Це дозволяє їм більш ефективно вирішувати питання місцевого значення. Так, наприклад, у багатьох містах США муніципалітети мають право самостійно встановлювати місцеві податки та збори, затверджувати місцеві бюджети, приймати рішення з питань місцевого планування, благоустрою та інших. Іншим поширеним підходом є вдосконалення механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень. Це дозволяє підвищити рівень довіри громадян до місцевої влади та зробити її більш демократичною. Так, наприклад, у багатьох містах США існують такі механізми залучення громадськості, як громадські слухання, громадські обговорення, ініціативне право законодавчої ініціативи.

Також існують міста, які впроваджують нові форми представництва інтересів територіальної громади. Так, наприклад, у деяких містах США існують такі форми представництва, як виборні спілки громад, асамблеї громадян, консультативні ради. Ось деякі конкретні приклади заходів, які були впроваджені в США для удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня:

- У місті Денвер, штат Колорадо, було впроваджено обов'язкові громадські слухання з питань, які мають важливе значення для територіальної громади.
- У місті Нью-Йорк, штат Нью-Йорк, було створено виборні спілки громад, які представляють інтереси різних соціальних груп у муніципальній раді.

Впровадження таких заходів дозволило підвищити ефективність діяльності муніципальних рад та зробити їх більш демократичними. Деякі з цих заходів можуть бути корисними для України. Наприклад, впровадження обов'язкових громадських слухань з питань, які мають важливе значення для територіальної

громади, дозволило б залучити до процесу прийняття рішень більш широкий спектр представників територіальної громади.

Канадська система управління відома своєю складністю, в основному через федеративний характер країни, яка налічує 10 провінцій та 3 північні території. Важливим є консолідований конституційний акт 1967 та 1987 років, який є основним законом Канади. Канадський досвід управлінських реформ свідчить про те, як представницькі органи місцевого самоврядування успішно доповнюють федеральну політичну систему. Вони ефективно виконують визначені законом функції, враховуючи потреби і запити місцевого самоврядування, а також реалізують політику федеральних та провінційних урядів. У Канаді місцеві органи влади успішно доповнюють федеральну політичну структуру та ефективно виконують законом визначені функції. Вони активно співпрацюють з федеральним та провінційним рівнями уряду, враховуючи і захищаючи потреби місцевих громад. Канадський досвід також включає в себе широке використання різноманітних механізмів для забезпечення відповідальності та контролю за діяльністю місцевих органів влади. Це включає регулярний аудит, механізми звітності перед громадськістю та провідний моніторинг діяльності. Удосконалення представницьких органів влади на місцевому рівні у Канаді відбувається шляхом постійного аналізу ефективності, впровадження нових методів управління та врахування найкращих практик з інших країн. Цей досвід може бути важливим для інших країн у плані розвитку та удосконалення місцевого самоврядування, сприяючи підвищенню його ефективності та відповідності потребам громадян.

Цікавий досвід місцевого самоврядування спостерігається в Ізраїлі, де функції, структура та обов'язки представницьких органів місцевого самоврядування закріплені відповідними законами. Ці органи мають повноваження виконувати ряд функцій, які раніше були віднесені до компетенції центральних органів влади. У Ізраїлі представницькі органи мають право

приймати допоміжні закони, контроль за їхньою діяльністю здійснює Міністерство внутрішніх справ. Якщо місцеві органи неспроможні успішно функціонувати, Міністр внутрішніх справ може розпустити місцеву раду та передати управління спеціально уповноваженим особам чи комісії. Одним із найпоширеніших підходів є розширення повноважень муніципальних рад. Це дозволяє їм більш ефективно вирішувати питання місцевого значення. Так, наприклад, у багатьох містах Ізраїлю муніципалітети мають право самостійно встановлювати місцеві податки та збори, затверджувати місцеві бюджети, приймати рішення з питань місцевого планування, благоустрою та інших. Іншим поширеним підходом є вдосконалення механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень. Це дозволяє підвищити рівень довіри громадян до місцевої влади та зробити її більш демократичною. Так, наприклад, у багатьох містах Ізраїлю існують такі механізми залучення громадськості, як громадські слухання, громадські обговорення, ініціативне право законодавчої ініціативи. Також існують міста, які впроваджують нові форми представництва інтересів територіальної громади. Так, наприклад, у деяких містах Ізраїлю існують такі форми представництва, як виборні спілки громад, асамблеї громадян, консультативні ради. Ось деякі конкретні приклади заходів, які були впроваджені в Ізраїлі для удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня:

- У місті Єрусалим було впроваджено обов'язкові громадські слухання з питань, які мають важливе значення для територіальної громади.
- У місті Тель-Авів було створено виборні спілки громад, які представляють інтереси різних соціальних груп у муніципальній раді.

Впровадження таких заходів дозволило підвищити ефективність діяльності муніципальних рад та зробити їх більш демократичними.

Деякі з цих заходів можуть бути корисними для України. Наприклад, впровадження обов'язкових громадських слухань з питань, які мають важливе значення для територіальної громади, дозволило б залучити до процесу

прийняття рішень більш широкий спектр представників територіальної громади. Ось деякі конкретні рекомендації щодо удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня в Україні, які можна взяти до уваги з досвіду Ізраїлю:

- Розширити повноваження місцевих рад, що дозволить місцевим радам більш ефективно вирішувати питання місцевого значення, такі як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство та інші.
- Вдосконалити механізми залучення громадськості до процесу прийняття рішень, що дозволить підвищити рівень довіри громадян до місцевої влади та зробити її більш демократичною.
- Впровадити нові форми представництва інтересів територіальної громади. Це дозволить залучити до процесу прийняття рішень більш широкий спектр представників територіальної громади.

Окремо варто відзначити, що в Ізраїлі існує система громадського контролю за діяльністю місцевих органів влади. Ця система включає в себе такі елементи, як: 1) Інститут омбудсмена, який займається розглядом скарг громадян на дії місцевих органів влади. 2) Інститут громадських інспекторів, які здійснюють контроль за діяльністю місцевих органів влади. 3) Інститут громадських рад, які консультують місцеві органи влади з питань місцевого самоврядування.

Система громадського контролю за діяльністю місцевих органів влади в Ізраїлі є досить ефективною і сприяє підвищенню прозорості та підзвітності місцевої влади.

Досвід Польщі удосконалення представницьких органів влади на місцевому рівні включає ряд інноваційних підходів та реформ. Польща впроваджує систему, де місцеві органи самоврядування мають широкі повноваження у вирішенні питань, що стосуються їх територій. У них є право приймати рішення щодо розвитку та управління в межах визначеної компетенції,

що сприяє зміцненню демократії на місцевому рівні та забезпечує більшу автономію громадам. Польща також активно впроваджує механізми прозорості та відкритості у діяльності місцевих органів влади. Це включає в себе забезпечення доступу громадян до інформації про рішення, прийняті на місцевому рівні, та забезпечення публічних обговорень для залучення громадської думки до процесу управління. У Польщі акцентується на розвитку механізмів участі громадян у владних процесах на місцевому рівні. Це може включати різноманітні форми консультацій, участь у прийнятті рішень та управління місцевими ресурсами. Одним з важливих аспектів удосконалення представницьких органів влади в Польщі є постійний аналіз та оновлення нормативно-правової бази, яка регулює діяльність місцевих органів. Це сприяє вдосконаленню системи управління та забезпечує відповідність реальним потребам громад. Загалом, досвід Польщі у сфері удосконалення представницьких органів влади місцевого рівня демонструє постійний пошук оптимальних шляхів для зміцнення демократії, забезпечення прозорості та участі громадян у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя.

Німеччина має значний досвід удосконалення представницьких органів влади на місцевому рівні, що базується на принципах децентралізації та активної участі громадян у прийнятті рішень. У Німеччині існує система "комунального самоврядування", де місцеві органи влади, такі як муніципалітети та райони, мають широкі повноваження у рішеннях, що стосуються їхніх територій. Вони відповідають за планування розвитку, економічні питання, освіту, інфраструктуру та інші місцеві аспекти життя. Система управління в Німеччині позначена великою увагою до демократії на місцевому рівні та участі громадян. Існують різні механізми для залучення громадськості у владні процеси, такі як обговорення, консультації та вирішення питань через діалогові форми взаємодії. Одним із ключових аспектів удосконалення представницьких органів влади є прозорість та відкритість у діяльності муніципалітетів. Це означає доступність інформації для громадськості про прийняті рішення та управління місцевими

ресурсами. Також важливо відзначити, що в Німеччині існує традиція співпраці між місцевими органами влади та громадськістю, що сприяє вирішенню спільних проблем та встановленню діалогу для досягнення спільних цілей. У підсумку, досвід Німеччини підтверджує важливість активної участі громадян у владних процесах на місцевому рівні, прозорості та демократії в управлінні місцевими справами, що може слугувати прикладом для інших країн, які працюють над удосконаленням своїх систем місцевого самоврядування.

Досвід Франції удосконалення представницьких органів влади на місцевому рівні відображає систему децентралізації та широкі повноваження для муніципалітетів. Французька система місцевого самоврядування відома своєю складною структурою, що включає різні рівні влади: департаменти, області, муніципалітети та інші. Муніципалітети мають значний ступінь автономії у вирішенні питань, що стосуються їхніх територій, таких як місцева інфраструктура, освіта, культура, соціальні послуги та інше. Один із ключових аспектів удосконалення муніципальної влади в Франції - це пріоритет на участь громадськості у владних процесах. Існують різні механізми, такі як публічні обговорення, консультації та участь у рішеннях, що забезпечують залучення громадськості до прийняття рішень на місцевому рівні. Франція також акцентує на розвитку та впровадженні механізмів контролю та нагляду за діяльністю муніципалітетів. Це включає в себе аудити та перевірки фінансової діяльності, щоб забезпечити ефективне використання бюджетних коштів і відповідність правилам. Загалом, досвід Франції в удосконаленні представницьких органів влади на місцевому рівні свідчить про акцент на демократії, участі громадян, а також контролю та відкритості в управлінні місцевими справами. Це може бути корисним прикладом для інших країн, які прагнуть удосконалити свої системи місцевого самоврядування.

У нашій країні ще не сформувалася ефективна система кадрового забезпечення представницьких органів влади місцевого рівня. Існуючий стан характеризується застосуванням застарілих методів роботи, які вживалися ще за

радянських часів. Це призводить до відчуження місцевої влади від громади, оскільки відсутні чіткі правові норми, які могли б підготувати та реалізувати потенціал кадрів представницьких органів влади місцевого рівня. Це призводить до низького рівня ініціативи на місцях. Це лише деякі з факторів, які гальмують швидкий розвиток місцевого самоврядування та перешкоджають побудові сильних, дієздатних та ініціативних громад в Україні.

3.2. Виклики та перспективи розвитку представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму у період воєнної відбудови.

Після вторгнення Російської Федерації в Україну органи державної влади та муніципалітетів зазнали значних змін у своїй діяльності. Новим завданням стало прийняття оперативних рішень у ситуаціях, що вимагають негайних заходів для забезпечення безпеки та порятунку життів.

Органи державної влади та місцевого самоврядування відігравали важливу роль у задоволенні потреб воєнного часу. Рішення, ухвалені на центральному рівні для підтримки функціонування органів місцевого самоврядування, приймалися з урахуванням потреб цивільного населення та військовослужбовців.

Міністерство розвитку територій України активно взаємодіє з органами регіонального та місцевого самоврядування. У штаб-квартирі Ради Європи у Страсбурзі відбувся високорівневий діалог на тему "Належне демократичне врядування в Україні: досягнення, виклики та шлях вперед у повоєнний період" з метою розробки плану відбудови країни після війни.

На конференції учасники високо оцінили результати діяльності місцевого самоврядування та децентралізації під час конфлікту. В рамках діалогу обговорювалися п'ять ключових аспектів:

- підвищення ефективності місцевого самоврядування у зв'язку з викликами, що виникають у воєнний період та процесом відновлення України;

- перехід від військової до цивільної адміністрації під час конфлікту: механізми забезпечення демократичного процесу та створення безпечного та демократичного виборчого середовища;
- зміцнення інституційної спроможності органів управління у післявоєнний період;
- надання виборчих прав післявоєнним громадянам;
- оптимізація систем районної адміністрації та вплив на адміністрування районних організацій та виборчих процесів [41].

Питання місцевого самоврядування після війни було включено до плану відбудови, розробленого Державною комісією перебудови України.

План передбачає чотири ключові цілі: оновлення адміністративно-територіальних систем; встановлення ясного розподілу обов'язків між різними рівнями місцевого самоврядування та державними органами; впровадження ефективних та гнучких систем навчання та кар'єрного росту посадових осіб місцевого самоврядування, створення привабливих та сприятливих умов праці у державних службах; удосконалення виборчої системи місцевих виборів [27].

Запропоновано низку термінових заходів для пом'якшення проблем, що виникли внаслідок змін у демографічних та економічних структурах громад. Деякі з цих заходів можуть бути реалізовані через доопрацювання чинних законів щодо компенсацій для підприємств та бізнесу на постраждалих територіях. Одночасно, потрібно узгодити закони про компенсації та допомогу так, щоб вони краще враховували різноманітні умови, що склалися за останні чотири місяці.

Місцевим органам влади в районах, куди переселенці прибувають, особливо в школах та інших закладах, варто надати підтримку для вирішення цієї ситуації. Також важливо стимулювати економічну активність для створення робочих місць для цих людей.

Коли мова йде про створення економічних стимулів для бізнесу у постраждалих регіонах, особливо через створення безмитних зон і податкових пільг, місцеві органи влади мають менше фінансових можливостей, ніж уряд, тому важливо уникати використання місцевих бюджетів для подолання негативних наслідків економічного спаду.

Тимчасова децентралізація влади, передача повноважень від місцевих державних органів до військових структур, розумна в умовах війни, але не повинна стати постійним елементом системи місцевого самоврядування. Потрібно заохочувати та фінансово підтримувати більш тісні форми міжмуніципального співробітництва. Економічне відновлення важко досягти без допомоги сусідів, особливо у великих містах.

За думкою Ради Європи, об'єднання органів місцевого самоврядування для перемоги у війні проти Росії стало справжнім прикладом для місцевого самоврядування у всіх країнах і варте уваги для подальшого ретельного вивчення.

Війна в Україні призвела до значних руйнувань інфраструктури та економіки країни. У цей складний період представницькі органи влади місцевого рівня, як інститути парламентаризму, зіткнулися з низкою викликів. Одним із основних викликів є забезпечення безпеки громадян. Представницькі органи влади місцевого рівня відповідають за забезпечення безпеки громадян на своїй території. У воєнний час це завдання стає особливо складним. Представникам місцевої влади необхідно постійно співпрацювати з військовими та правоохоронними органами, щоб забезпечити захист населення від ворожих атак. Іншим важливим викликом є забезпечення життєдіяльності громади. Представницькі органи влади місцевого рівня відповідають за забезпечення життєдіяльності громади, включаючи такі сфери, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство. У воєнний час ці завдання стають особливо складними. Представникам місцевої влади необхідно знайти шляхи, щоб забезпечити доступ громадян до цих послуг, незважаючи на воєнні

дії. Третім викликом є забезпечення відновлення громади. Після закінчення війни представницькі органи влади місцевого рівня будуть відповідальними за відновлення громади. Це завдання буде включати в себе відновлення інфраструктури, економіки, а також соціальних зв'язків. Представникам місцевої влади необхідно розробити плани відновлення та забезпечити їх реалізацію.

Для того, щоб успішно подолати ці виклики, представницьким органам влади місцевого рівня необхідно:

- Посилити співпрацю з центральною владою. Представницькі органи влади місцевого рівня повинні мати можливість отримувати від центральної влади необхідну підтримку, включаючи фінансову, матеріальну та інформаційну.
- Залучати до співпраці громадянське суспільство. Представницькі органи влади місцевого рівня повинні активно співпрацювати з громадськими організаціями та волонтерами. Це допоможе залучити додаткові ресурси та забезпечити більш ефективне вирішення проблем громади.
- Розвивати інноваційні підходи. Представницькі органи влади місцевого рівня повинні бути готові до застосування інноваційних підходів для вирішення проблем громади. Це допоможе знайти нові шляхи вирішення проблем, які виникли внаслідок війни.

Успішне вирішення викликів, які стоять перед представницькими органами влади місцевого рівня, є важливою умовою для успішної воєнної відбудови України.

У сучасний період Україна наполегливо працює над досягненням свого курсу на європейську інтеграцію та виконання міжнародних зобов'язань, особливо у розвитку місцевої та регіональної демократії. Продовження демократизації суспільства, передача влади на місцях згідно із принципами субсидіарності - це основні пріоритети для України.

Важливу роль у цих процесах відіграє перебудова місцевого самоврядування та територіальної організації влади відповідно до основних принципів Європейської хартії місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. Цей документ став невід'ємною частиною національного законодавства в цій сфері. Зокрема, в хартії зазначено, що місцеве самоврядування передбачає право та здатність місцевих органів самоврядування в межах закону регулювати та керувати значною частиною публічних справ на власну відповідальність і в інтересах місцевого населення.

Крім цього, хартія надає місцевим органам самоврядування право на власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися у межах своїх повноважень. Також ухвалюються заходи для захисту слабших фінансово перед органами місцевого самоврядування, щоб вирівняти розподіл фінансових ресурсів та не обмежувати їхню свободу в межах власної відповідальності [54] і так далі.

Програмні документи Президента, Уряду та Верховної Ради України виокремлюють пріоритети, які включають децентралізацію влади, передачу фінансових ресурсів та зміцнення матеріально-фінансової бази органів місцевого самоврядування. Основні цілі включають задоволення потреб громадян у всіх сферах життєдіяльності на відповідних територіях, надання якісних та доступних публічних послуг населенню та узгодження інтересів держави та територіальних громад. Ці реформи розпочалися за основою концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, програми діяльності Уряду та стратегії на майбутнє Президента України. Важливо втілити положення цих актів, оскільки недосконалість роботи органів влади на різних рівнях породжує недовіру громадян до державних та самоврядних інституцій. Відсутність чіткої структурованості громадянського суспільства та громадського контролю за діяльністю органів влади знижує рівень дотримання правових норм.

Важливою складовою реформи є не лише встановлення відповідних законів, але й бажання владних структур передати частину своїх повноважень місцевим громадам та органам самоврядування. Також важлива активна готовність громадського суспільства приймати відповідальність за вирішення місцевих питань. Це особливо актуально для країн, що переживали вплив радянської системи управління.

Українські органи самоврядування стикаються з численними викликами, які потребують системних змін. Це включає фінансову скруту громад, обмежені ресурси для розвитку інфраструктури, кризу комунальних мереж, відсутність чіткого розподілу повноважень між органами на місцевому рівні, відчуженість місцевих органів влади від населення, корупцію та інші проблеми.

Важливою є взаємодія між державними структурами та громадянським суспільством, зокрема органами самоврядування. Ця взаємодія - ключовий елемент державної політики та правової реальності, який базується і на історичному досвіді. Норми, які регулюють цю взаємодію, мають захищати права та свободи людини в Україні і забезпечувати ефективний механізм захисту цих прав, що є важливою запорукою для національної безпеки країни.

Ця взаємодія є динамічною в часі, вона відображає специфіку та змінність конкретних історичних періодів. Тому дослідження її рухливості дозволяє розуміти її властивості та характеристики в рамках конкретного історичного періоду.

На початку 2022 року Верховна Рада України затвердила закон, спрямований на чітке регулювання діяльності органів влади в умовах воєнного стану. Цей закон вносить зміни до кількох важливих законів України, зокрема, тих, що стосуються центральних органів влади, Кабінету Міністрів та правового режиму воєнного стану. Зміни передбачають, що голови сільських, селищних і міських рад в областях, де немає бойових дій або військової адміністрації, можуть приймати рішення з питань, пов'язаних із законами, що регулюють воєнний стан, за умови обов'язкового інформування начальника військової

адміністрації області. Ці зміни також дають право голівам населених пунктів взяти на себе ряд функцій без обов'язкового інформування військової адміністрації, наприклад, затвердження структури виконавчих органів ради чи розподілу коштів з місцевого бюджету на потреби військ чи правового режиму воєнного стану. Але важливо відзначити, що якщо голова місцевої ради порушить закони чи Конституцію, начальник військової адміністрації може порушити це перед Президентом України, що може призвести до утворення військової адміністрації в цьому населеному пункті. Також, за новим законом, у разі тимчасової окупації обласного або районного центру, повноваження районних чи обласних рад можуть виконувати військові адміністрації, а працівники місцевого самоврядування, комунальні підприємства та інші організації будуть підпорядковані військовим адміністраціям.

Уважаючи триваючу війну, держава вже розпочала роботу з відбудови країни, її регіонів та громад. Важливо, щоб місцеві органи самоврядування почали діяти зараз, виробляючи стійкі стратегії для відновлення. У відновленні країни влада розраховує на підтримку територіальних громад. Успішність відбудови значно залежить від спроможності громад об'єднатися та визначити пріоритети. «Залучення громадян» - це спектр інструментів і підходів, що дозволяють залучити мешканців територіальних громад до ухвалення рішень у межах їхньої компетенції та реального самоврядування, яке гарантується законодавством» [52, с. 14]. Довіра держави до населення та громад стає ключовою у формуванні довіри в суспільстві. Ця довіра в сучасних умовах створює міцну основу для єдності наших регіонів перед загрозою ворога. Громади в тилу забезпечують соціально-економічну базу перемоги України, тоді як громади, які опинились у тимчасовій окупації, показали велику стійкість під час війни, зберігаючи потенціал опору та здатність відновлюватись після звільнення. «Стійкість, яку проявили громади різного типу, підтверджує важливість ідеї децентралізації та потреби її подальшого розвитку».

Місцеві самоврядування продовжують свою діяльність, спрямовану на вирішення місцевих питань, ураховуючи особливості воєнного стану. Це було відзначено у звіті Національного інституту стратегічних досліджень [3]. При введенні воєнного стану жодних обмежень щодо повноважень місцевих органів не передбачено. Такі органи (сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи) продовжують здійснювати свої повноваження, визначені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Додатково до цього Закону їх повноваження регулюються положеннями Закону України № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» [4].

Якщо органи самоврядування (сільські, селищні, міські ради та/або їх виконавчі органи) не можуть виконувати покладені на них повноваження згідно з Конституцією та законами України, то утворюються тимчасові державні органи - військові адміністрації населених пунктів у межах територій територіальних громад, відповідно до Закону «Про правовий режим воєнного стану». Ці адміністрації отримують делеговані повноваження від органів місцевого самоврядування та здійснюють їх умовах збройної агресії, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 68/2022 було створено обласні та районні військові адміністрації на всій території України на базі місцевих державних адміністрацій. Вони функціонують під час воєнного стану для забезпечення дії Конституції та законів України (згідно зі статтями 4 та 8 Закону № 389). Згідно зі статтею 17 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти діяльності військових адміністрацій у впровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. Взаємодія на місцевому рівні передбачає три режими співпраці: 1) заміщення органів місцевої влади військовою адміністрацією; 2) спільне управління громадою; 3) розширені повноваження органів місцевого самоврядування з частковим підпорядкуванням військовій адміністрації вищого рівня.

Місцеве самоврядування в Україні продемонструвало свою важливу роль. Під час воєнного стану місцева влада продовжує функціонувати, надаючи послуги населенню та підтримуючи армію. У цих умовах ключовою структурою, що забезпечує стабільність у тилу, стали територіальні громади. Їх спільна робота не лише зміцнює внутрішній потенціал, але й відіграє важливу роль у підтримці економічного зростання країни. У самому початковому періоді широкомасштабної російської агресії територіальні громади брали на себе функції підтримки Збройних Сил України та їх обов'язків, забезпечуючи життєво важливі потреби громади (часто в умовах бойових дій). Вони сприяли евакуації та розміщенню населення у відносно безпечних місцях, допомагали у перенесенні підприємств, а головне – сприяли збереженню стабільності суспільства. Необхідність залучення громадян до управління місцевими справами прямо зафіксована в конституціях, законах та нормативних актах країн Європи, а також в рішеннях органів місцевого самоврядування. У Конституції України цій темі присвячений цілий розділ (статті зі 140 до 146), що надає територіальним громадам право на місцеве самоврядування, яке може бути здійснене безпосередньо або через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Отже, залучення громадян до місцевого самоврядування передбачає увагу до їхніх побажань, які можуть бути враховані у місцевих ініціативах з будь-якого питання, що входить до сфери діяльності місцевого самоврядування. Зрозуміло, що ці ініціативи не можуть протирічити Конституції України або чинному законодавству. Таким чином, органи місцевого самоврядування зможуть приймати відповідні управлінські рішення, спрямовані на вирішення нагальних потреб громади. Наприклад, це може бути фінансування заходів щодо благоустрою населених пунктів, забезпечення безперервної роботи об'єктів критичної інфраструктури, національних електронних інформаційних ресурсів і державних інформаційно-комунікаційних систем.

Під час відновлення України громади мають ключову роль, особливо в контексті децентралізації та необхідності створення відчуття причетності до результатів цього процесу. Громади, як основні учасники, повинні мати можливість визначати й планувати процеси відновлення відповідно до своїх пріоритетів. У той же час, владні представники на місцях повинні забезпечити якісну участь громадськості, зокрема, через обговорення / слухання громадських пропозицій, створення робочих груп за різними напрямками, такими як відновлення приміщень, покращення міської інфраструктури.

З прийняттям закону № 2259-IX від 12 травня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» [36], повноваження голів громад було значно розширено. Тепер вони мають можливість приймати рішення з ряду питань: передача коштів з місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України; створення установ для надання безоплатної первинної правової допомоги; боротьба зі стихійними лихами та епідеміями; управління небезпечними відходами; регулювання земельних питань та безпечне виконання будівельних робіт після військових дій.

Влада спільно з міжнародними партнерами розробила методологію планування майбутнього відновлення. Представники Програми USAID DOBRE 16 травня 2023 року презентували План дій з розробки комплексних програм відновлення областей або територій громад, який встановлює чіткі кроки для розробки таких програм, але конкретний зміст програми мають визначати самі громади [37]. Від їх активності залежатиме пріоритетність виконання проєктів, спрямованих на задоволення потреб громад на їх територіях.

Законом № 5323 від 9 липня 2022 року «Про засади державної регіональної політики» Верховна Рада визначила основні принципи відновлення та розвитку регіонів і громад [18]. Закон встановлює необхідність удосконалення системи стратегічного планування на трьох рівнях: державна стратегія – регіональні стратегії – стратегії громад, які повинні бути логічно пов'язаними між собою.

Чотири типи територій (території відновлення, полюси економічного зростання, території з особливими умовами для розвитку, території сталого розвитку) визначені для впровадження нової регіональної політики.

Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) визначений основним фінансовим інструментом реалізації цієї політики, а фонд відновлення та розвитку – основним джерелом відбудови України після війни. Щоб отримати фінансування з цих фондів, території повинні розробити та реалізувати свої стратегії розвитку, одержавши висновок від Мінрегіону про їхню відповідність вимогам.

Агентства регіонального розвитку отримали статус повноправних учасників формування та реалізації державної регіональної політики. Їх завдання включають участь у розробці регіональних стратегій розвитку та консультативно-методичну допомогу органам місцевого самоврядування.

28 квітня 2023 року в Києві відбувся Форум Громад за участі представників високого рівня з Німеччини, мерів українських громад та команди «U-LEAD з Європою» [42]. Державний секретар Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку (BMZ) Йохен Фласбарт підкреслив, що децентралізація є важливою складовою співпраці, яка додала міці українському суспільству та місцевим лідерам у протистоянні російському агресорові. Він також зазначив, що намір продовжити підтримку через програму «U-LEAD з Європою» спрямований на зміцнення громад у їхніх зусиллях з відновлення. Представник U-LEAD Хельге Арендс підкреслив їхню мету сприяти поверненню України на шлях процвітання в європейській спільноті, як у час війни, так і після. Щоб громади могли відігравати ключову роль у процесі відбудови України, їхня діяльність повинна базуватися на принципах залучення громадян:

1. Рішення щодо органів місцевого самоврядування повинні прийматися з активною участю громад.
2. Відбудова повинна відповідати принципам багаторівневого управління та субсидіарності.

3. Громади мають отримувати підтримку через гранти, а не кредити.
4. Фінансування повинно бути справедливим, прозорим та інклюзивним.
5. Необхідно вирішити правову двозначність у програмі реформ децентралізації.

Для ефективного відновлення важливо розпочати процес якнайшвидше, мобілізувавши ресурси та відновивши економіку. Управління фінансами та ресурсами на всіх рівнях влади має допомогти відбудувати кращу Україну швидко та ефективно, зменшуючи ризики неефективного використання ресурсів.

Наслідки вторгнення Росії заохочують громади до оптимізації своїх процесів, покращення зв'язку з мешканцями, ефективнішого надання послуг і захисту доступу до даних. Цифровізація виявляється критичною під час відновлення та реконструкції. За словами директора Програми "U-LEAD з Європою" Бастіана Файгеля, нова програма дасть можливість громадам ефективно збирати та аналізувати дані, розробляти послуги для громадян, будувати партнерства та мережі зі зацікавленими сторонами в Україні та за її межами, а головне - придумати способи кращого відбудовування України.

Для середньострокової перспективи потрібно створити реєстр внутрішньо переміщених осіб, які не планують повертатися до своїх регіонів через окуповані території, пошкоджене майно або бажання жити у спокійнішому регіоні. Важливо інформувати цих людей про можливості створення власного бізнесу, фінансування за програмами пільгового кредитування, грантів та міжнародної технічної допомоги. Території, які виконують роль "глибокого тилу" країни, надають допомогу переміщеним підприємствам, розробляють програми зайнятості для переміщених осіб та забезпечують транспортні коридори для гуманітарної допомоги. У той же час громади, що перебувають у тилу, допомагають прифронтовим та лінії фронту, надаючи гуманітарну допомогу, технічну підтримку та утримання зв'язку.

Україна зазнає потреби відбудови та відновлення після воєнних руйнувань. Європейська комісія виділила мільярди євро на ці цілі у рамках плану "Швидкого

відновлення". Ці кошти мають залучатися для відновлення будинків, доріг, шкіл та інфраструктури, причому важливо залучати місцеве населення до виконання таких проєктів.

Зусилля для відновлення України необхідно розпочати вже зараз. Нова програма регіонального розвитку та відновлення України має сприяти місцевим громадам у відбудові та відновленні країни. Довіра громадян до державних і соціальних інститутів тільки зростає, тож інституційна підтримка виявляється ключовою. Фінансова допомога повинна спрямовуватися на економічне зростання, а не заміщення його.

ВИСНОВКИ

Сьогодні в Україні спостерігається відсутність узгоджених систем організації державної влади на місцях та місцевого самоврядування. Це стає наслідком неузгодженостей у чинному законодавстві, яке має визначати функції і повноваження представницьких органів влади місцевого рівня та органів місцевого самоврядування. Недостатня конкретність цих норм, їхня концептуальна неузгодженість і, у багатьох випадках, навіть їхнє відсутність, призводять до суперечностей у роботі представницьких органів влади місцевого рівня та самоврядування. Це в свою чергу призводить до неефективності їхньої діяльності у вирішенні проблем розвитку сіл, селищ, міст і регіонів.

В процесі магістерського дослідження згідно поставленої мети, було вирішено ряд завдань, які обумовили наступні висновки, узагальнення та пропозиції.

1. Проведений дефінітивний аналіз основних категорій інституту парламентаризму у сфері представницьких органів влади місцевого рівня освіти та сформульовано авторське узагальнене визначання парламентаризму і зазначено, що вивчення поняття та сутності парламентаризму є важливим для розуміння функціонування представницьких органів влади місцевого рівня та їх ролі в демократичному процесі.

Парламентаризм - це політична система, в основі якої лежить принцип народного представництва, а влада здійснюється парламентом, який обирається народом і має право приймати закони, контролювати діяльність уряду та формувати уряд.

Сутність парламентаризму полягає в розподілі влади між законодавчою і виконавчою гілками влади, а також у підконтрольності виконавчої влади парламенту. Ця система передбачає взаємодію між урядом та парламентом, де уряд формується з представників більшості в парламенті або з урахуванням його думки.

Головна перевага парламентаризму полягає у забезпеченні контролю за владою та представленні інтересів різних груп суспільства через обрання народних представників. Однак ця система може бути складною у вирішенні великих проблем, оскільки може залежати від політичних коаліцій та умов для утворення уряду.

2. Визначена роль місцевої влади в загальній владній системі України

Місцева влада грає ключову роль у системі управління, дозволяючи мешканцям брати участь у формуванні рішень та управлінні на місцевому рівні. Це сприяє зростанню їхньої громадянської відповідальності та активності, а також надає більшу легітимність управлінським рішенням, відповідність до місцевих потреб. Одним з важливих аспектів місцевої влади є її самостійність в

рамках законодавства та владних повноважень. Це дозволяє адаптувати політику до конкретних проблем та потреб місцевих громад, враховуючи їхні специфічні умови.

Місцева влада забезпечує представництво та участь громадян у процесах управління та формування рішень, що впливають на їхнє життя. Її особливості включають: а) автономію та децентралізацію, б) представництво громадян, в) фінансову самодостатність, г) співпрацю з центральною владою для забезпечення реалізації загальнодержавних стратегій та програм.

3. Досліджено представницькі органи влади місцевого рівня як важливі елементи системи парламентаризму. Представницькі органи влади на місцевому рівні відіграють ключову роль у системі парламентаризму, забезпечуючи участь громадян у вирішенні питань, що впливають на їхнє життя та спільноти. Вони оперують на основі принципів парламентаризму, виконуючи функції, які гарантують представництво, контроль та законотворчість. Ці органи, що обираються місцевим населенням, є демократичними, відповідальними перед своїми виборцями і взаємодіють з виконавчими органами. Вони мають право на контроль за діяльністю виконавчих органів, а також прийняття нормативних актів з питань місцевого значення. Це сприяє виконанню місцевих програм, управлінню майном громади та наданню адміністративних послуг. Представницькі органи влади місцевого рівня є важливими елементами парламентаризму, оскільки вони гарантують верховенство закону і виступають за інтереси територіальної громади перед державними та іншими місцевими органами.

4. Проаналізовано, що становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні відображається через концептуально-доктринальні підходи, а також конституційно-правові засади, які вбудовані в систему влади країни. В концептуально-доктринальні аспекти входять: 1) принцип самоврядування, як ключовий принцип, що лежить в основі місцевого самоврядування в Україні. Він передбачає надання громадам права самостійно вирішувати питання, що

стосуються їхнього розвитку та управління, в межах закону; 2) процес децентралізації та територіальної організації, який спрямований на передачу більшої кількості повноважень і ресурсів на місцевий рівень для більш ефективного управління, передбачає реформування територіальної структури та зближення прийняття рішень з реальними потребами громад; 3) активна участь громадян у процесах влади, через механізми громадського контролю, обговорень, консультацій та референдумів. Конституційно-правові аспекти охоплюють: 1) Конституційне закріплення, де місцеве самоврядування забезпечується Конституцією України (статті 140-146), що надають правову базу для організації та функціонування органів місцевого самоврядування; 2) закони про місцеве самоврядування визначають компетенцію органів влади на місцевому рівні та їхню відповідальність перед громадою та вищими органами влади; 3) фінансову автономію, де діє забезпечення місцевих бюджетів та можливість самостійно вирішувати фінансові питання є важливою складовою місцевого самоврядування.

5. Магістерське дослідження дало змогу опрацювати систему представницьких органів влади місцевого рівня в Україні та довести, що окрім сталого розгалуження на місцеві ради, виконавчі органи, об'єднані територіальні громади, і враховуючи те, що однією з ознак воєнного стану є можливість передачі особливих повноважень для збройного опору, виникла доцільна потреба у створенні спеціальних органів державної влади та місцевого самоврядування, у тому числі тимчасових державних органів — військові адміністрації.

6. Виявлено, що представницькі органи влади на місцевому рівні в Україні мають компетенції, які визначені законодавством та Конституцією України: 1) Приймають рішення з питань місцевого значення, включаючи управління місцевими бюджетами, земельними питаннями, благоустроєм, житлово-комунальним господарством, освітою, охороною здоров'я, культурою та спортом. 2) Місцеві ради формують місцеві бюджети, визначають пріоритети фінансування місцевих програм і проектів, встановлюють місцеві податки та

збори. 3) Регулюють питання земельних відносин. 4) Відповідають за організацію системи соціального захисту, охорони здоров'я, надання соціальних послуг, а також управління освітою та культурними програмами. 5) Займаються плануванням розвитку територій, вирішення питань житлового будівництва, інфраструктури, транспорту.

7. З'ясовано, що реформування місцевого самоврядування в Україні стикається з рядом проблем, які ускладнюють здійснення публічно-самоврядної ради, а саме фінансова залежність, недостатнє делегування повноважень, кадрові питання, корупція та недостатня прозорість, низький рівень участі громадян, різниця у розвитку регіонів, суперечність у законодавстві, що призвело до розробки плану заходів до 2027 року у рамках Діалогу високого рівня за підтримки Ради Європи Європейського комітету з питань демократії та урядування (CDDG), що має на меті реалізацію: 1. Перетворення місцевих урядових установ на системи з префектами. 2. Відновлення функціонування самоврядних органів та владних установ на звільнених територіях. 3. Посилення фінансових можливостей локальних владних структур. 4. Створення ефективного та конкурентоздатного професійного корпусу у місцевих органах. 5. Розширення розвитку форм прямої участі громадян у процесах управління. 6. Підсилення інституційних здібностей об'єднань місцевого самоврядування. 7. Регулювання певних аспектів адміністративно-територіальної організації.

8. Досліджено, що органи місцевого самоврядування в Україні вимагають системних змін. Це охоплює фінансові труднощі у громад, обмежені ресурси для інфраструктурного розвитку, кризу комунальних систем, нечітке розподіл повноважень між місцевими органами, відсутність місцевих владних органів від громади, корупцію та інші проблеми. Співробітництво між державними структурами та громадянським суспільством, зокрема органами самоврядування, є важливим аспектом державної політики та правової практики, що має коріння у історичному досвіді. Запропоновано план по вдосконаленню роботи представницьких органів місцевої ради, що передбачає чотири ключові цілі:

оновлення адміністративно-територіальних систем; встановлення ясного розподілу обов'язків між різними рівнями місцевого самоврядування та державними органами; впровадження ефективних та гнучких систем навчання та кар'єрного росту посадових осіб місцевого самоврядування, створення привабливих та сприятливих умов праці у державних службах; удосконалення виборчої системи місцевих виборів

9. Щодо пропозицій імплементації в національне законодавство України позитивного досвіду зарубіжних країн щодо розвитку представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму варто зазначити, що в Україні робота місцевих органів влади показує наявні проблеми у їхній організації, що впливає на управління місцевими питаннями та виконання обов'язків перед громадами. Покращення законодавства стосовно цих органів наразі нагальне. Вирішення проблем, таких як захист інтересів громади чи оптимальні методи роботи, залишається недорегульованим в українському законодавстві. Це ускладнює розвиток цих органів, оскільки їх ефективність залежить від якості правової бази. Нормативні акти, що мали б стосуватися підготовки кадрів для цих органів влади та інших важливих аспектів, досі не були прийняті. Україна може використати метод розширення повноважень місцевих представницьких органів влади, що сприяє більш ефективному вирішенню питань місцевого значення. У різних країнах ці органи можуть мати можливість встановлювати місцеві податки, затверджувати бюджети, приймати рішення щодо місцевого планування та благоустрою. Ще один метод - поліпшення механізмів залучення громадськості до процесу ухвалення рішень. Це сприяє збільшенню довіри громадян до місцевої влади й робить її більш демократичною. У різних країнах існують механізми, такі як громадські слухання, обговорення та право на законодавчу ініціативу громади. Також однією з рекомендацій є впровадження нових форми представництва інтересів територіальних громад. Наприклад, створення виборних спілок громад, асамблей громадян чи консультативних рад. Україна може діяти через розширення повноважень

місцевих рад, дозволяючи їм ефективніше вирішувати питання, такі як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство; поліпшення механізмів залучення громадськості до процесу ухвалення рішень, наприклад, через обов'язкові громадські слухання з ключових питань для територіальної громади; введення нових форм представництва інтересів територіальних громад, таких як виборні спілки громад, що дозволять більш широко представляти соціальні групи у місцевих радах.

Отже, реалізація запропонованих рекомендацій щодо вдосконалення роботи представницьких органів влади місцевого рівня як інституту парламентаризму є важливою умовою зміцнення демократії та забезпечення стабільності в Україні. Використання рекомендацій, запропонованих у дослідженні, може сприяти ефективному розвитку органів місцевого самоврядування та представницької влади в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cook S. Rebuilding Ukraine after the War. Center for Strategic and International Studies. March 22, 2022. URL: <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-ukraine-after-war>.
2. Decker F., Sonnicksen J. An Alternative Approach to European Union Democratization: Re-Examining the Direct Election of the Commission President, Government and Opposition, 2011, vol. 46, pp. 168-191
3. Shevchenko A., Kydin S., Kapichon O. Problems of interaction between public authorities and local self-government in Ukraine. Perspectives of world science and education : Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference Osaka, Japan 25–27 December 2019. S. 170–175

4. Valentyna Goshovska, Volodymyr Kreidenko, Viktoriia Sychova, Ihor Reiterovych, Iryna Dudko. Strategic guidelines for the development of Ukrainian parliamentarism in the conditions of globalization. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research, 2022, issue 12/02-XXVIII. P.198 – 202. http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120228/papers/A_34.pdf
5. Актуальні питання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та подальші завдання децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16609.8>. Про засади державної регіональної політики: Закон України No 5323. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/225907.html>
6. Біла книга громадської участі у процесі прийняття рішень на місцевому рівні : проєкт «Громадянин і держава: розвиток партнерства для ефективного врядування в Україні». URL: http://parlament.org.ua/upload/docs/WHite_paper_UKR_ed.pdf.
7. Белов Д.М., Громовчук М.В., Білак О.П. Міжмуніципальне співробітництво в структурі тран-скордонного співробітництва. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 72(4). Ч. 2. 2022. С. 226–231
8. Виборчий кодекс України 396-IX . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
9. Гошовська В.А. Парламентаризм як особлива система публічного управління. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього: монографія /авт. кол. Л. Г. Комаха, І. В. Алексеєнко, В. А. Гошовська та ін.; за заг. ред. Л. Г. Комахи, І. В. Алексеєнко. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2022. – 976 с., С. 11-57.
10. Гошовська В. А., Пашко Л.А., Даниленко Л.І. Посилення інституційної спроможності Верховної Ради України як умова подолання кризи вітчизняного парламентаризму : Збірник наукових праць Національної

- 224 академії державного управління при Президентіві України. 2019. Вип. 1. С. 31-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2019_1_6
11. Гошовська В.А. Представницькі органи влади у забезпеченні сталого розвитку України. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України. Спецвипуск. Видавництво НАДУ, 2020. С. 91–96
  12. Гончар В. Становлення парламентаризму: досвід Великобританії для України. Державне управління та місцеве самоврядування, 2017. Вип 3(34). С. 12–16
  13. Грушевський М. С. Історія України-Руси. К. Т. 9. Кн. 1. С. 736
  14. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади : міжнародний документ від 16 листопада 2009 р. Офіційний вісник України. 2015. № 33. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946.
  15. Диджиталізація українських громад: лідери цифрової трансформації обговорили можливості та перспективи. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16255>
  16. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О.М. Бориславська, І.Б. Заверуха, А.М. Школик та ін. ; Центр політико-правових реформ. Київ, 2012. 212 с. 9
  17. Децентралізація влади. Про реформу. URL: <http://decentralization.gov.ua>.
10. Finansepubliczne aprawo finansowe / С. Kosikowski, Е. Ruskowski (red.). Warszawa : Dom wydawniczy ABC, 2006. Wyd. 2
  18. Даниленко Л.І. Відповідальність народного депутата України: сутність та особливості. Парламентські читання: п'ята щорічна міжнародна конференція (21 листоп. 2015 р.). К., 2015. С. 123 – 128
  19. Даниленко Л.І. Стандартизація діяльності представницьких органів влади в Україні. Інституціалізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів: матер. щорічн. Всеукр. н.-

- практ. конф. за міжн. участю (Київ, 24 трав. 2019 р.): у 5 т. /за загред. А.П.Савкова, М.М.Білинської, О.М.Петроє. Київ: НАДУ, 2019. Т.5. С. 10 – 12.
20. Даниленко Л.І. Становлення Наукової школи вітчизняного парламентаризму: Представницька влада у державотворчому процесі України : монографія / за ред. В.А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2018. 384с. (авторські - С. 373 – 389).
  21. Даниленко Л.І. Ціннісно-орієнтована парламентська діяльність: проблеми та шляхи вирішення в Україні. Парламентські читання: сьома щорічна між нар. конф. К., 2017. С. 13-20.
  22. Даниленко Л.І. Якість парламентської діяльності та шляхи її підвищення. Парламентські читання: шоста щорічна міжнар. конф. К., 2016. С. 25 – 32
  23. Дудко І. До питання про дипломатію і міжнародні зв'язки Верховної Ради України в умовах широкомасштабної агресії РФ. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2022. № 42. С. 202-219. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/42_2022/27.pdf. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.27>
  24. Данилевська В., Азовський В. Парламентаризм та парламентська діяльність: дистанційний курс. 2020. 105 с. URL: <https://eduhub.in.ua/courses/parlamentarizm-ta-parlamentska-diyalnist-1>
  25. Дубас В. Європейські стандарти сучасного парламентаризму (за позиціями Європейської Комісії «За демократію через право»). Український часопис конституційного права. 2019. No 2. С. 60–73
  26. Європейська хартія місцевого самоврядування : міжнародний документ від 15 жовтня 1985 р. Офіційний вісник України. 2015. № № 24, 39. Ст. 1418. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036/print.
  27. Європейська Хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036

28. Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні : навч. посібник. Х. : Право, 2007. 280 с.
29. Журавський В. С. Український парламентаризм на сучасному етапі: теоре-тико-правовий аспект : монографія. К. : Ін-держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. С. 344.
30. Засідання комітету регіонів Європарламенту. Брюссель, 4 травня 2023 р.
URL: <https://www.csi.org.ua/news/zasidannya-komitetu-regioniv-uevroparlamentu-4-travnua-2023r/12>
31. Законопроект В. Зеленського про зміни до Конституції щодо децентралізації з'явився на сайті ВР. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2838728>
32. Історія українського парламентаризму. Т1-III / Ред. рада.: В.М. Литвин (голова ред. ради), В.О. Зайчук, В.Б. Яловий; Ін-т історії НАН України. К. : Дніпро, 2010. 815 с.
33. Ільницька У. В., Крачковский Б. П. Становлення українського парламентаризму та особливості функціонування представницьких органів державної влади на різних етапах історичного розвитку. Науковий вісник Львівського національно-го університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, 2009. Том 11. № 3(42). Ч. 1. С. 373–381.
34. Іжа М.М., Росенко М.І. Теоретико-методологічні засади дослідження парламентаризму. Державна політика. 2013. № 1. С. 79–84. URL: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2013-1/doc/2/03.pdf>
35. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
36. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

37. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
38. Крейденко В.В. Еволюція парламентаризму в сучасній Україні. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього: монографія /авт. кол. Л. Г. Комаха, І. В. Алексеєнко, В. А. Гошовська та ін.; за заг. ред. Л. Г. Комахи, І. В. Алексеєнко. К. : ВПЦ "Київський університет", 2022. 976 с., С. 57 – 91
39. Кислий П. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду. К. : Абрис, 2000. 414 с.
40. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text13>. Закон України «Про статус народного депутата України» від 16 листопада 1992 р. No 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>
41. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) , 80731-X . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
42. Майданник О. Становлення та розвиток української моделі місцевого самоврядування. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2018. № 1. С. 55–59
43. Мірошниченко Ю. Р. Конституційно-правова підтримка демократії в Україні: монографія / вид. О. Л. Копиленко. Київ: Фенікс, 2012. 360 с.
44. Макаренко Л.П. Інституційні форми політичної комунікації у демократичних процесах в Україні: дис. ... докт. політ. наук: 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, Київ, 2018. 354 с.
45. Наконечний В. Основні світові моделі місцевого самоврядування : порівняльний аналіз. Теорія та практика державного управління. 2014.

- № 1 (44). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-1/doc/5/03.pdf>.
46. Новий європейський Баухаус. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3683363-novij-evropejskij-bauhaus-evrokomisia-zapocatkovue-programu-dla-vidbudovi-ukraini.html>
47. Основи вітчизняного парламентаризму: підруч. для студ. вищих навч. закл.: у 2 т. / за заг. ред. В. А. Гошовської. Київ: НАДУ, 2011. Т. 1. 408 с.
48. Петришина М., Петришин О. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування. Харків : Право, 2016. 44 с.
49. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
50. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>.
51. Програма «U-LEAD з Європою». URL: <https://u-lead.org.ua/news/21314>. Саміт Україна – ЄС. URL: <https://www.dw.com/uk/samit-ukrainaes-pid-cas-vijni-ak-projsov-pro-so-domovilis/a-64608109>
52. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
53. Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства: монографія /авт. кол.: В.А.Гошовська [та ін.]: за ред. В.А.Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 220 с., С.109 – 129.
54. Парламентаризм : підручник. 2-ге вид., допов. й розшир. / кол. авт.; за ред. В.А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2019. 704 с.
55. Парламентаризм та законотворення : Вибрані лекції / Упоряд.: О.Копиленко, Є. Бершеда, Ю.Волошин, І.Мищак. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2017. 498 с.

56. Партії та електоральна політика : [монографія] / А. Романюк, Ю. Шведа; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Центр політ. дослідж. Львів: [Астролябія], 2005. 367 с.
57. Панчак-Бялоблоцка Н. Інституційно-процесуальна детермінація різних типів парламентських демократій та апробованих у них систем державного правління: європейський досвід // Вісник Львівського університету: Філософсько-політологічні студії: Збірник наукових праць. 2017. № 9. С. 101–111
58. Постанова Верховної Ради України «Про внесення змін до Положення про помічника-консультанта народного депутата України та Постанови Верховної Ради України «Про фінансове забезпечення діяльності народних депутатів України» від 03.12.2020 № 1062-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-20#Text>
59. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
60. Про місцеві вибори: Закон України 595-VIII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text>
61. Про вибори народних депутатів України: Закон України 4061-VI . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text>
62. Рада та громада або як залучати громадян до місцевого самоврядування. Посібник для працівників органів місцевого самоврядування / Н. Ільків, О. Карий, О. Кушнарєнко та ін.. К.: Академпрес, 2003. 132 с.3. Національний інститут стратегічних досліджень: аналітична доповідь. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad-stiykist-gromad_1_gotove_0.pdf.
63. Реформу децентралізації необхідно продовжувати під час війни. URL: https://lb.ua/society/2023/04/28/553403_reformu_detsentralizatsii_neobhidno.html

64. Рогач О.Я., Белов Д.М. Зміна сучасної парадигми українського права в умовах військової агресії з боку РФ. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 70(2). 2022. С. 136–141
65. Росенко М. І. Теоретико-методологічні засади механізмів розвитку парламентаризму в контексті становлення демократичного врядування в Україні: автореферат док. дис. держ. упр. Харків: Вид-во «ДокНаукДержУпр» Магістр, 2012. 36 с
66. Стешенко Т. Сучасні моделі місцевого самоврядування. Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування в контексті конституційної модернізації : збірник наукових статей за матеріалами Науково-практичного семінару, м. Харків, 14 жовтня 2016 р. Харків, 2016. С. 162–170.
67. Соскін О. Нова модель місцевого самоврядування в Україні: необхідність та механізми впровадження. Економічний часопис-XXI. 2006. № № 11–12. URL: <http://soskin.info/material.php?pokaz=2259>
68. Ткачук А., Третяк Ю. про відновлення та регіональний розвиток після війни. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/vidnovlennja-ukrajini-rehionalnij-aspekt.html>
69. Типові вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорії «А», затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2016 р. № 448 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2020 р. № 98). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448-2016-%D0%BF#Text>
70. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні : посібник. Київ : Ленвіт, 2012 . 64 с.
71. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

72. Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю. С. Шемшученка. К., 1999. С. 62–63
73. Чабай Г. Говорить монобільшість. Український тиждень. 2019. No 38. URL: <https://tyzhden.ua/Politics/23545511>. «Портрет» нового парламенту: якою буде Верховна Рада України. Рада. URL: <https://rada.opora.ua/novyny/novini/23591-portret-novogo-parlamentu-yakoju-bude-verkhovna-rada-ukrajini-9-go-sklikannya>
74. Шевченко А.Є., Гапоненко Л.В. Проблеми реалізації прав та свобод людини і громадянина в умовах світових глобалізаційних процесів. Розвиток юридичної науки: проблеми та перспективи : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, при#свяченої 20-річчю від дня створення юридичного факультету УДФСУ. Ірпінь, 2016
75. Шевченко А.Є., Кудін С.В. Правові засади взаємодії органів державної влади і місцевого самоврядування. Тези доповідей Між#народної науково-практичної конференції (м. Київ, 29 листопада 2019 р.). Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. С. 339–343.
76. Шевченко А.Є., Кудін С.В. Права людини у контексті національної безпеки України: історично-правовий вимір. Права людини та національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції. Серія «Соціологія права» : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 2019. Спец. випуск. С. 47–49
77. Шевченко А.Є., Кудін С.В. Розвиток прав людини в Україні та їх захист державою. Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27 червня 2019 р.). Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. С. 346–353

